

НАБЉУДУВАЊЕ НА СУДСКИТЕ СЛУЧАИ ВО КОИ НОВИНАРИ СЕ ОБВИНЕТИ ЗА КЛЕВЕТА И НАВРЕДА

Скопје, Септември 2011 година

НАБЉУДУВАЊЕ НА СУДСКИТЕ СЛУЧАИ ВО КОИ НОВИНАРИ СЕ ОБВИНЕТИ ЗА КЛЕВЕТА И НАВРЕДА

Издавач: Коалиција Здруженија на граѓани „Сите
за правично судење“
Ул. Македонија 11/2-10, 1000 Скопје
Тел: +389 2 321263 Факс: +389 23215264
E-mail: contact@all4fairtrials.org.mk
Web: www.all4fairtrials.org.mk

За издавачот: Петре Мркев, претседател

Автор: м-р Драгана Кипријановска

Уредник: м-р Александар Блажески, проектен
координатор

Имплементатор: Коалиција „Сите за правично судење“

Соработници: Даниел Митковски

Дизајн и печат: Графохартија

Тираж: 400

FOUNDATION ФОНДАЦИЈА
OPEN OTBORENO
SOCIETY OPICTECTBO
MACEDONIA MAKEDONIJA

СОДРЖИНА

СОДРЖИНА	1
ВОВЕД	3
ПРЕДМЕТ И ЦЕЛИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО	5
МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТАП	6
ГЛАВА I	11
ПРАВНА ЗАШТИТА НА СЛОБОДАТА НА ИЗРАЗУВАЊЕ – СОВРЕМЕНИ ДИЛЕМИ И ПРЕДИЗВИЦИ	11
1. Слободата на изразување како фундаментално човеково право	11
2. Меѓународни документи и стандарди за заштита на слободата на изразување 12	
3. Дозволените основи за ограничување на слободата на изразување	15
4. Национална правна рамка	16
ГЛАВА II	19
КЛЕВЕТАТА И НАВРЕДАТА ВО ПОЗИТИВНОТО КАЗНЕНО ЗАКОНОДАВСТВО	19
1. Честа и угледот како заштитен објект во казненото право	19
1.1 За потребата од (казнено) правна заштита на честа и угледот	19
2. Посебни правила и услови за одговорност за дела на клевета и навреда во националното казнено законодавство	20
3. Клеветата и навредата во систематиката на посебниот дел од Кривичниот законик на Република Македонија	21
3.1 Клевета	21
3.2 Навреда	23
3.3 Систем на казненоправни санкции	25
ГЛАВА III	27
АНАЛИЗА НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОД НАБЉУДУВАЊЕТО НА СУДСКИТЕ ПРЕДМЕТИ ВО КОИ НОВИНАРИ СЕ ОБВИНЕТИ ЗА КЛЕВЕТА И НАВРЕДА	27
1. Неколку општи податоци за набљудуваните предмети	27
1.1 Временски период во кој се врши набљудувањето	27
1.2 Надлежност на судовите за кривични дела сторени преку печат и регистрирани случаи по региони	27
1.3 Процентуално учество на казнените дела клевета и навреда	29
1.4 Некои специфики во поглед на субјектите на казнените дела клевета и навреда во анализираниот временски период	30
2. Поведување и времетраење на кривичната постапка	32
2.1 Колкав временски интервал изминал од моментот на сторување на казненото дело до поднесување на приватната тужба?	33
2.2 Каков е профилот на приватниот тужител?	33

2.3	Временски период од поднесување на приватната тужба до закажување на првото рочиште.....	34
2.4	Други фактори што влијаат врз должината на постапката.....	35
2.5	Прекин на главниот претрес.....	37
2.6	Наместо заклучок.....	38
3.	Санкционирање на новинарите и главните уредници обвинети за клевета и навреда.....	39
ЗАКЛУЧОЦИ.....		40
4.	(Не)почитување на стандардите за фер и правично судење.....	42
4.1	Судење во разумен рок.....	42
4.2	Каква е актуелната состојба во домашната судска практика во однос на почитувањето на стандардите за судење во разумен рок?.....	43
4.3	Право на ефикасно учество во кривичната постапка.....	44
4.4	Доказна постапка.....	46
4.5	Судење во отсуство.....	47
4.6	Откажување од приватната тужба.....	48
ПРЕПОРАКИ.....		51
5.	Пресуда; вид на пресуда и казнена политика.....	52
ЗАКЛУЧОЦИ.....		53
ПРЕПОРАКИ.....		57
БИБЛИОГРАФИЈА.....		59
МЕЃУНАРОДНИ ДОКУМЕНТИ:.....		60
ПРАКСА НА ЕВРОПСКИОТ СУД ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА ВО ОДНОС НА СЛОБОДАТА НА МИСЛАТА И ИЗРАЗУВАЊЕТО.....		61
WWW. АКАДЕМИКА.COM.MK (БАЗА НА МАКЕДОНСКОТО ПОЗИТИВНО ЗАКОНОДАВСТВО).....		62

ВОВЕД

Проектот „Набљудување на судските случаи во кои новинари се обвинети за клевета и навреда“ веќе втор пат се спроведува низ судовите на Република Македонија, од страна на Коалицијата „Сите за правично судење.“ Неговата реализација се базира на набљудување определен број кривични предмети во кои новинари и главни и одговорни уредници се обвинети за клевета и навреда, а со цел да се извлечат соодветни заклучоци за движењето на споменатите казнени дела во домашната судска практика, ефикасноста во постапувањето од страна на надлежните органи и посебно, почитувањето на човековите слободи и права, загарантирани со Уставот и законите пред судовите во кривичната постапка.

Се разбира, анализата на податоците добиени од истражувањето не може да се замисли без претходно разгледување на прашањата поврзани со основната заштитна рамка на слободата на изразување или поконкретно, посочување на востановените меѓународни стандарди и националната казненоправна регулатива во чија основа стои потребата од изнаоѓање соодветен баланс помеѓу правото на слободно изразување како едно од фундаменталните права етаблирани во најзначајните меѓународни инструменти и правото на почитување на приватниот и семејниот живот, угледот и достоинството на поединецот кои не ретко, можат да бидат во колизија.

За таа цел, пред да пристапиме кон согледување и подетално анализирање на добиените податоци за казнените дела клевета и навреда и нивното учество во судската практика пред основните судови во Република Македонија во набљудуваниот период - октомври, 2010 – јули, 2011 година, ќе следи и краток теоретски приказ во однос на делата клевета и навреда, нивната поставеност во систематиката на посебниот дел од Кривичниот законик на Република Македонија, значењето на честа и угледот како заштитен објект во казненото право и потребата од активирање на казненоправниот механизам на заштита во оваа сфера.

Посебно треба да се респектира фактот дека слободата на медиумите, во изменетата слика на системот на вредности, отвора низа предизвици и дилеми кои заслужуваат посебно внимание. Тука, сепак, останува главното сфаќање според кое уживањето на одредено право од страна на поединецот, во никој случај, не би смеело да претставува повреда или ограничување на правото на друго лице. Спротивното би значело различно вреднување, односно пружање различен степен на заштита на впрочем, еднаквите права на секоја индивидуа.

Посебните правила и услови за одговорност за дела на клевета и навреда во националното казнено законодавство исто така, претставуваат составен дел од нашите излагања, а посебно внимание заслужуваат и реформските процеси во системот на санкции што се движат во насока на поблаго казнување на сторителите

на овие казни дела. Пред да преминеме кон детална анализа на податоците од спроведеното истражување, накратко ќе бидат прикажани и законските решенија кои предвидуваат можност за изрекување судска опомена, а дотолку повеќе и ослободување од казна на сторителот кога се работи за дела на клеветта и навреда согласно националната казненоправна регулатива.

Конечно, во третиот дел од анализата, детално се респектирани клучните прашања поврзани со казнените дела клевета и навреда низ призма на домашната судска практика.

При анализата и согледувањето на практичните искуства поврзани со нашата тема, земени се предвид неколку основни ориентири и тоа:

- временскиот период во кој се врши набљудувањето;
- учеството на казнените дела клевета и навреда во случаите кога новинари се јавуваат во својство на извршители на споменатите казни дела;
- казненоправна одговорност на правните лица за дела на клевета и навреда;
- поведување и времетраење на казнената постапка за овие казни дела кога се работи за однапред специфициран круг на сторители (новинари и главни и одговорни уредници);¹
- изминатиот временски интервал од моментот на сторување на казненото дело до поднесување на приватната тужба за дела на клевета и/или навреда;
- временскиот период од поднесување на приватната тужба до закажување на првото рочиште;
- причините кои влијаат врз одолжувањето на кривичната постапка кога се работи за дела на клевета и навреда кај кои во својство на обвинети лица се јавуваат новинари и главни и одговорни уредници;
- санкционирање на новинарите и главните уредници обвинети за клевета и навреда;
- (не) почитувањето на стандардите за фер и правично судење кога се во прашање овие казни дела од страна на домашните судови пред кои се води кривична постапка за клевета и навреда, имајќи ги предвид основните стандарди предвидени со Европската конвенција за човекови права;
- практикување на други (вонсудски) механизми при „окончување“ на предметите што се водат за дела на клевета и навреда.

¹ Нужно е да се напомене дека предмет на анализа претставуваат случаите во кои се работи за дела на клевета и навреда каде во својство на извршители се јавуваат не само новинари, туку и главни и одговорни уредници, па оттука, податоците што подоцна ќе бидат изнесени се однесуваат на секоја од споменатите категории на лица.

ПРЕДМЕТ И ЦЕЛИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Во октомври 2010 Коалицијата „Сите за правично судење“ започна со реализација на проектот „**Набљудување на судските случаи во кои новинари се обвинети за клевета и навреда**“. Проектот е финансиски поддржан од страна на Фондацијата Отворено Општество – Македонија и од Мрежната програма за медиуми – Лондон, а се имплементираше во соработка со партнерските невладини организации – членки на Коалицијата, како и со медиумите, Македонскиот институт за медиуми, Здружението на новинари на Република Македонија и првостепените судови, покривајќи ја целата територија на Република Македонија.

Поаѓајќи од тежнението за обезбедување непристрасни и проверени сознанија за состојбата присутна на национално рамниште во однос на гонењето и санкционирањето на новинарите обвинети за казнените дела клевета и навреда, во рамките на проектот беа преземени повеќе активности, како што се следните:

- Идентификација на кривичните постапки во кои новинари и/или главни и одговорни уредници се обвинети за клевета и навреда;
- Набљудување на определен број предмети (77) низ основните судови како би можеле да се извлечат соодветни заклучоци за движењето на споменатите казнени дела во домашната судска практика, ефикасноста во постапувањето од страна на надлежните органи и посебно, почитување на човековите слободи и права;
- Утврдување на должината на судските постапки и евидентирање на факторите што влијаат врз (непотребното) одолговлекување на постапката респектирајќи ги стандардите востановени со Европската конвенција за човекови права и националната регулатива;
- Согледување на искуствата од судската практика во поглед на одговорноста на медиумите како правни лица за дела на клевета и навреда;
- Анализа на казнената политика на судовите;
- Статистичка обработка и анализа на податоците содржани во прашалниците за набљудување;

Една од основните цели на проектот меѓу другото е да се дојде до посеопфатни сознанија за актуелните состојби во јудикатурата и во таа насока, да се преземат адекватни мерки како би се надминале евидентираниите слабости. Конечно, формулирањето конкретни заклучоци и препораки врз основа на добиените податоци е од исклучителна важност и треба да помогне во креирањето рационални и избалансирани решенија кои од една страна, ќе обезбедат заштита и почитување на новинарската слобода но, истовремено и ќе ја сведат на минимум опасноста од загрозување на честа и угледот на другите.

МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТАП

Податоците што претставуваат предмет на анализа се собираа преку набљудување на кривичните постапки во кои новинари се обвинети за клевета и навреда. Набљудувањето се вршеше од страна на 6 набљудувачи распоредени по тимови од двајца кои ја покриваат територијата на Основниот суд во Скопје, Куманово, Тетово и Битола. Притоа, селектираните набљудувачи поминаа низ дополнителна обука со цел да се оспособат за успешно следење на судските случаи од ваков вид, при што беа запознаени со можноста самите да наведат свои забелешки за водењето и текот на постапката.

Истражувањето се спроведе врз основа на однапред подготвен инструмент – прашалник за набљудување, посебно составен и адаптиран за потребите на оваа анализа. Така собираните податоци беа внесувани и систематизирани во посебната дата база, преку која се врши квалитативна и квантитативна анализа на податоците. Содржината на прашалникот ги опфаќа сите стадиуми на кривичната постапка и преку неговата концепција се овозможува добивање информации за посебните сегменти на предметот на истражување, како што се следните:

- Пред кој суд се води предметот, име и презиме на судијата кој го води предметот;
- Датум кога се врши набљудувањето, времетраење на рочиштето, како и кое рочиште е по ред за конкретниот предмет;
- Кривичното дело за кое се води постапката (клевета и/или навреда);
- Име, презиме и занимање на приватниот тужител;
- Податоци за обвинетиот (обвинетите);
- Кривично дело и опис на конкретниот случај за кој се води постапката;
- Дали е понудено помирување и во која форма (извинување, јавно извинување) и дали е прифатено извинувањето;
- Временскиот интервал од моментот на извршување на делото до поднесување на приватната тужба, од чија страна е поднесена, како и периодот од поднесување на тужбата до закажување на првото рочиште;
- Дали е поднесен предлог за остварување на имотно – правно побарување од страна на тужителот и во колкав износ;
- Дали е извршена уредна достава на лицата чие присуство е потребно на главниот претрес и на кој начин се известени;
- Податоци во колку случаи се суди во отсуство или е издадена наредба за приведување;
- Причини за одложување и прекин на главниот претрес;
- Датум и час за кога е презаказано судењето;
- Текот на доказната постапка пред судот;
- Дали се почитувани стандардите за фер и правично судење;

- Податоци за пресудата (кога е објавена пресудата, видот на пресудата и кривичната санкција, дали е констатирано неказнување на обвинетиот бидејќи докажал дека има основана причина да поверува во она што го изнесувал или пронесувал);
- Временскиот период од отпочнувањето на судската постапка до објавување на пресудата.

Со цел непречена реализација на мониторингот на судски случаи, најнапред, беше неопходно да се идентификуваат кривичните предмети во кои како обвинети лица за дела на клевета и навреда се јавуваат новинари, вклучително и главни и одговорни уредници. Во таа смисла, се наметнаа извесни потешкотии имајќи го предвид фактот дека во практиката нема воведено посебни годишни статистички извештаи во кои ќе бидат евидентирани поведените кривични постапки против новинари. Во оваа насока, беа остварени средби со одговорните лица за односи со јавноста при основните судови како би се обезбедиле податоци за денот, местото и часот на одржување на рочиштата во кои новинари се јавуваат во својство на обвинети лица. На тој начин, беа идентификувани 148 активни предмети за периодот 2007 – 2010 година пред Основниот суд Скопје I Скопје.

Имајќи предвид дека реализацијата на проектните активности налага соодветно компарирање со резултатите добиени од проектот „Клевета и навреда во кривични постапки против новинари“ имплементиран од страна на Коалицијата во 2006 година,² се пристапи кон обезбедување дополнителни податоци, односно беше испратено барање до Министерството за правда на Република Македонија, со цел да се добијат релевантни статистички показатели за бројот на покренати кривични постапки против новинари во периодот 2006 – 2010 година. Министерството помогна да се идентификуваат кривичните постапки против новинари во 2010 година кои се водат пред основните судови во РМ.

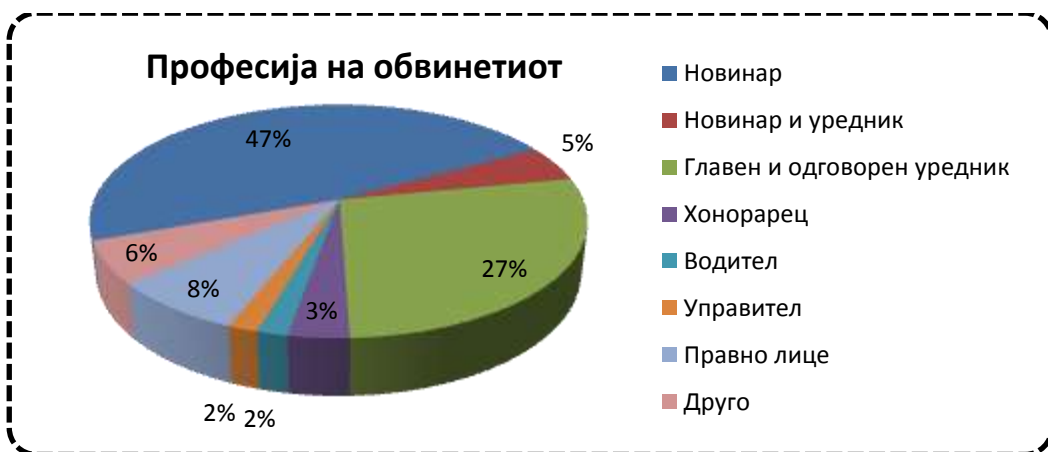
Врз основа на добиените известувања дадени од страна на основните судови, реалната состојба е следна: во Основниот суд во Кратово се водат две постапки против новинари за кривичните дела клевета и навреда; во Основниот суд Неготино е поведена една кривична постапка за клевета; во Основниот суд во Штип идентификувани се 3 предмети против новинари за дела на клевета; во Основниот суд во Куманово и во Тетово се води една кривична постапка против новинар (и) за кривичното дело клевета; и пред Основниот суд во Битола, исто така, регистриран е само еден случај против новинар кој се товари за клевета, а идентична е состојбата и пред Основниот суд во Охрид и во Гостивар (еден активен предмет);

² Проектот беше финансиски подржан од страна на Набљудувачката мисија на ОБСЕ во Скопје, а се имплементираше во периодот 15 јануари – 30 ноември, поопширно в. Клевета и навреда во кривичните постапки против новинарите, Коалиција „Сите за правично судење“, Скопје, декември 2006 год.

Наспроти тоа, пред основните судови во Прилеп, Делчево, Крива Паланка, Свети Николе, Кавадарци, Кичево, Гевгелија, Веница, Кочани и Крушево не се водат кривични постапки против новинари за кривичните дела клевета и навреда. Основните судови Скопје I Скопје, Ресен, Струмица, Радовиш, Дебар, Струга, Велес и Берово не доставија одговор по барањето за слободен пристап до информации од јавен карактер за движењето на казнените дела клевета и навреда и за судските постапки покренати против новинари за споменатите казни дела. Покрај горенаведеното, податоци за истражувањето беа обезбедени и преку редовна и постојана комуникација со медиумските куќи, како и со Здружението на новинари на Македонија со цел запознавање со тековниот проект и меѓусебна помош и соработка при неговата имплементација.

По идентификацијата, беше вршен мониторинг на кривичните постапки пред четири основни судови и тоа: Основниот суд Скопје I во Скопје, Основниот суд во Куманово, Тетово и Битола. Од вкупно 165 идентификувани предмети, во текот на имплементацијата беа набљудувани 77 предмети и притоа, може да се констатира следното:

- Бројот на обвинети лица во предметите опфатени со истражувањето изнесува 120, при што треба да се има предвид фактот дека во одреден дел од набљудуваните предмети, обвинети се повеќе лица;
- 57 предмети се оформени против новинари за клевета и навреда (47,5%) а останатите се однесуваат за кривичните дела клевета или навреда³
- новинарот и уредникот се јавуваат во својство на извршители во вкупно 6 предмети или 5 %;
- во 33 од набљудуваните предмети кривичната постапка е покрената против главниот и одговорен уредник (27, 5%);

³ Важно е да се напомене дека одредени приватни тужби се поднесени за клевета и навреда или за кривично дело клевета или навреда посебно

- во остатокот од набљудуваните предмети во својство на обвинет се јавуваат следните лица: хонорарец (3,33%); водител (1,67%); управител (1,67%); правно лице (7,5%); на категоријата останати лица отпаѓаат 5,83%

За секое набљудувано рочиште, набљудувачките тимови пополнуваа прашалник и истиот го доставуваа до проект координаторот.

На крајот, се пристапи кон статистичка обработка и анализа на податоците обезбедени во текот на проектот, а како резултат на тоа е изготвен и овој извештај кој се однесува на периодот октомври, 2010 – јули, 2011 година.

ГЛАВА I

ПРАВНА ЗАШТИТА НА СЛОБОДАТА НА ИЗРАЗУВАЊЕ – СОВРЕМЕНИ ДИЛЕМИ И ПРЕДИЗВИЦИ

1. Слободата на изразување како фундаментално човеково право

„Господине, не ги делам Вашите мислења, но би го ризикувал животот за Вашето право да ги изразите.“

Волтер (1694 - 1778)

Слободата на мислата и изразувањето, вклучително и „слободата да се добијат и да се пренесуваат информации и идеи преку било кои медиуми и без оглед на границите“ е едно од основните граѓански и политички права, етаблирано во најзначајните меѓународни инструменти за правата на човекот и основните слободи. Историската ретроспектива нè доближува до најстарите сфаќања кои влечат корени од XVIII. и XIX век кога борбата за личните слободи и права, за прв пат, добива своја нормативно – правна основа во американскиот Устав, а на иста линија се и решенијата втемелени во уставните акти на државите од европско тло.⁴

Британскиот филозоф John Stuart Mill, во своето дело „За слободата“ (1859),⁵ слободата на печатот, ја вбројува помеѓу „основните гаранции што треба да обезбедат заштита од корумпираноста на печатот и тиранската влада“. Но, таа истовремено претставува и конститутивно право за еден демократски систем во кој постои загарантирано право на секоја индивидуа (а не само на граѓаните на една држава!) да го изнесат своето мислење и критики во поглед на јавната власт.

Појавата на првите печатени медиуми се врзува со најпознатиот француски император Наполеон Бонапарта кој жалејќи се на опасноста од јавните гласила за остварување на воени цели, укажува на опасноста од (зло) употреба на слободата на печатот поставена во овие рамки. Според него, „новинарот е дрдорко, цензор, управувач со владетелите и татор на нацијата. Повеќе треба да се плашиме од четири непријателски весници отколку од илјада бајонети!“

Слободата на изразување не само што претставува *conditio sine qua non*, т.е. услов без кој не се може за интелектуалниот и духовен развој на секој поединец, туку,

⁴ Првиот устав кој ја третира слободата на говорот како правно начело е Уставот на Вирџинија од 1776 година, Кипријановска, Некои аспекти на правото на слободно изразување и неговата заштита, Зборник на трудови во чест на проф. д-р Тодор Џунов, Правен факултет „Јустинијан Први“, Скопје, 2009 год., стр. 820 итн.

⁵ Mill, *On liberty* (1859), Penguin Classics, 1985, 76.

уште повеќе, се вбројува и меѓу главните предуслови од кои зависи опстанокот на заедницата!⁵

2. Меѓународни документи и стандарди за заштита на слободата на изразување

Појдовна основа во обликување на нормативните решенија во националните законодавства на државите и востановувањето адекватни мерки за заштита на слободата на изразување, вклучувајќи го тука и правото на пристап и пренос на информации, претставуваат меѓународните норми и стандарди кои обврската за заштита на загарантираните права ја креваат на супранационално рамниште налагајќи консензуално прифаќање и натамошно обликување во националните системи на државите.

Слободата на изразување е регулирана во голем број меѓународни инструменти. Такви се, на пример, Универзалната декларација за човекови права (чл.19),⁶ Меѓународниот пакт за граѓански и политички права (чл.19 ст.2),⁷ вклучително и Резолуцијата 12/16 усвоена од страна на Советот за човекови права при ОН.⁸ Резолуцијата наметнува барање за државите – членки да се воздржат од било какво ограничување на ова право, кое не е во согласност со меѓународните стандарди и со одредбите од МПГПП (чл.19 ст.3), особено кога станува збор за дискусии и критики за политиките на Владата и општествено – политички дебати, известувања за човековите права, владини активности и корупција во државниот апарат, вклучување и активно учество во изборни кампањи, мирни демонстрации, јавни протести или политички активности и др.^{9 и 10}

Последниот документ на ООН со кој детално е дадено толкување споменатото прашање е Општиот Коментар бр. 34 усвоен од страна на Комитетот за човекови права на 21 јули, 2011 година (чл. 19).¹¹ Во него поконкретно се уредени следните прашања: слобода на мислата и правото на слободно изразување; слободата на изразување и медиумите; правото на пристап до информации; слободата на

⁵ Alaburić, Sloboda izražavanja u Republici Hrvatskoj, Priručnik o slobodi javne riječi (COLIVER, Sandra, DARBSHIRE, Helen i BOŠNJAK, Mario, ur.), Article 19, London, i Press Data, Zagreb, 1998., стр. 6. и 7

⁶ „Секој има право на слобода на мислење и изразување. Ова право ја вклучува и слободата да се застапува одредено мислење без никакво вмешување и да се бараат, да се примаат и даваат информации и идеи преку медиумите и без оглед на границите“.

⁷ „Секое лице има право на слободно изразување, а ова право без оглед на границите, ја подразбира и слободата на прибирање, примање и ширење на информации и идеи од сите видови во усмена, писмена, печатена или уметничка форма, или на било кој начин по слободен избор.“

⁸ Советот за човекови права при ОН е формиран со Резолуцијата бр. 60/251 на Генералното собрание на ОН во 2006 година.

⁹ UN Docs: A/HRC/RES/12/16. Freedom of opinion and expression. Oct. 2009, para. 5 (p) 1

¹⁰ Останатите меѓународните документи кои се однесуваат на овие прашања се достапни на следната адреса: [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/dh-mm\(2000\)001_EN.asp#P748_120025](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/dh-mm(2000)001_EN.asp#P748_120025)

¹¹ <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/GC34.pdf>

изразување и политичките права; примената на одредбата од чл.19 ст.3 од МПГПП; основи за ограничување на слободата на изразување во одредени подрачја, вклучително и односот помеѓу слободата на мислата и изразувањето и членот 20 од МПГПП со кој се забранува пропаганда во корист на војна, како и секој заговор за национална, расна или верска омраза која поттикнува на дискриминација, непријателство или насилство.

Од документите донесени од страна на Европската унија, би ја споменале Повелбата на фундаменталните права. Членот 11 ја содржи следната формулација: „секој има право на слобода на изразување. Ова право вклучува и слобода на мислење и на прием и споделување на информации и идеи без вмешување на државните власти и без оглед на границите. Слободата и плурализмот на медиумите ќе бидат почитувани.“

И Советот на Европа веќе подолго време алармира на потребата за заштита и унапредување на правото на слободно изразување. Во таа насока, преземени се значајни чекори низ донесувањето бројни релевантни документи кои се однесуваат на централното прашање. Во 1982 година, Комитетот на министри ја усвои Декларацијата за слобода на изразување и информирање и посебно укажа на значењето на слободата на изразување како неопходна алатка за социјалниот, економскиот, културниот и политичкиот развој на секоја индивидуа, нагласувајќи ја потребата за создавање услови за хармоничен прогрес на социјалните и на културните групи, како и на меѓународната заедница, воопшто со Препораката бр. Р (2002) 2 за пристап до службени информации усвоена во 2002 година,¹² за прв пат се воспоставени регионални стандарди за пристап до информации содржани во документите со кои располагаат државните органи. Притоа, се охрабрува учеството во информирањето на јавноста за работи кои се од заеднички интерес, се поттикнува ефикасноста на администрацијата и воедно, се укажува соодветна помош во одржувањето на нивниот интегритет преку избегнување на ризикот од корупција.¹³

На ова место, би ја споменале и Препораката бр. Р (94) 13 на Комитетот на министри на СЕ за промовирање на транспарентноста на медиумите. Оваа препорака им е упатена на владите на државите – членки на СЕ од кои се очекува

¹² Recommendation Rec (2002)2 of the Committee of Ministers to member states on access to official documents, <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=262135&Site=CM>

¹³ Препораката предвидува пристап до службените документи со кои располагаат државните органи, без дискриминација, при што споменатото право може да подлежи на ограничувања само во определени ситуации, предвидени со закон кога се во прашање интересите на националната безбедност, одбраната и меѓународните односи, приватноста и други легитимни интереси; водење истрага и покренување обвинение за кривично дело; комерцијални и други интереси без оглед на тоа дали се работи за приватни или јавни интереси; еднаквост на странките во текот на постапката, вршење надзор од страна на државните органи итн.

да преземат соодветни мерки во националните законодавства како би се овозможило промовирање и гарантирање на транспарентноста на медиумите.¹⁴

Следениот чекор во насока на зајакнување на заштитната рамка во оваа сфера е направен со усвојувањето на Декларацијата за слобода на политичката дебата во медиумите во 2004 год.¹⁵ Во неа се прокламирани основните начела што се однесуваат на објавување информации и мислења за политички личности и носители на јавни функции во медиумите. Во прашање се следните начела: слобода на изразување и информирање преку медиумите; слобода на критикување на државата или јавните институции; јавна дебата и вршење надзор од страна на јавноста врз политички функционери; надзор врз носителите на јавни функции; слобода на сатира; угледот и други права на политички и јавни функционери. Неколку години подоцна, Комитетот на министри на СЕ ја усвои и Конвенцијата за пристап до службени документи.¹⁶

Сепак, клучна улога во оваа сфера има Европската конвенција за човекови права која со ратификацијата се наметнува на домашните судови, не само со авторитетот, туку, пред сè, со ефикасноста на механизмот на заштита. Во богатата и респектативна јуриспруденција на органите во Стразбур елементите на правото на слободно изразување се релативно цврсто востановени. Членот 10 од Конвенцијата ги инкорпорира основните компоненти кои се однесуваат на содржината на загарантираните права, формата на изразување и предвидените ограничувања.

Поставена во овие рамки, слободата на изразување не се однесува само на пишан или искажан став, туку и на замисли, слики и дејствија со кои може да се изрази определена идеја. Покрај содржината, одредбата ја штити и формата на изразување – медиуми, цртежи, филмови, интернет комуникација и електронски пренос на информации и сл.¹⁸ Во контекст на средишното прашање, важно е да се напомене дека Европскиот суд, често пати, во своите одлуки го потенцира ставот дека медиумите се еден вид потојан набљудувач и коректив на власта во демократското општество. Согласно ваквото стојалиште, судот поставува мошне тесни рамки за слободна проценка од страна на државите кога станува збор за предмети во кои се задира или е загрозувана слободата на изразување на новинарите.¹⁹

¹⁴ Recommendation No. (94) 13 on measure to promote media transparency, http://www.ebu.ch/CMSimages/en/leg_ref_coe_r94_13_transparency_221194_tcm6-4266.pdf

¹⁵ Declaration on freedom of political debate in the media, http://www.ebu.ch/CMSimages/en/leg_ref_coe_decl_political_debate_120204_tcm6-11947.pdf

¹⁶ Конвенцијата е усвоена на 27 ноември 2008 година; текстот на споменатиот документ на англиски јазик е достапен на <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1377737&Site=CM>

¹⁸ Маковец, Водич за имплементација на членот 10 од Европската конвенција за човековите права, Совет на Европа, 2001, стр. 9 итн.

¹⁹ Правото на слобода на мисла и изразување и слобода на мирен собир и здружување, меѓународни и домашни стандарди и практика, Институт за човекови права, 2010, 44 – 45.

3. *Дозволени основи за ограничување на слободата на изразување*

Неспорно е дека изнесувањето некои информации во определени случаи може да предизвика сериозна штета за општеството, па, оттука и обврската на државата која треба да востанови соодветни механизми на заштита како би се спречило настапување на евентуални повреди. Сите инструменти за човекови права, повеќе или помалку, предвидуваат истоветни основи за ограничување на ова право како и истиот трипартитен тест за утврдување на потребата и законитоста од наметнување на такви рестрикции врз уживањето на правото на слобода на мислата и изразувањето (така, Универзалната декларација за човекови права, чл. 29; Меѓународниот пакт за граѓански и политички права, чл. 19 (3); Европската конвенција за човекови права, чл. 10 ст. 2).

Сепак, се чини дека одребите содржани во Европската конвенција за човекови права ја поставуваат листата на евентуални ограничувања врз поширока основа и она што е од посебна важност, се одликуваат со поголема прецизност.

Така, во ставот 2 од член 10 пропишано е дека ова право може да подлежи на одредени формалности, услови, ограничувања и санкции предвидени со закон, кои во едно демократско општество претставуваат мерки неопходни за државната безбедност, територијалниот интегритет и јавната безбедност, заштитата на редот и спречување на нереди и криминал, заштита на здравјето или моралот, угледот или правата на другите; спречување на ширење доверливи информации или за зачувување на авторитетот и непристрасноста на судството. Ниту едно друго право не содржи толку долга листа на причини за исклучоците.

Сепак, треба да се исполнат неколку главни предуслови за ограничувањето на правото да се смета за легитимно.²⁰ Во прашање се следните услови (детерминанти):

1. секое ограничување мора да биде пропишано со закон;
2. ограничувањата мораат да бидат поставени во насока на остварување на некоја од предвидените легитимни цели и
3. ограничувањата, покрај тоа што мора да ја следат легитимната цел, треба да бидат неопходни во едно демократско општество, но и пропорционални во дејствието што ќе го предизвикаат (трипартитен тест).²¹

²⁰ *Ibid.*

²¹ В. фуснота 16, стр. 20.

4. Национална правна рамка

Слободата на мислата и јавното изразување на мислата во Република Македонија се етаблирани во највисокиот правен акт – Уставот. Членот 16 од Уставот ја гарантира слободата на уверувањето, совеста, мислата и јавното изразување на мислата, додека став 3 од истиот член го гарантира слободниот пристап до информации. Слободата на изразување која значи слободно испраќање, пренесување и примање на информации е дводимензионално определена:

1. негативна слобода, која ослободува од мешањето на јавната власт и
2. позитивна слобода, која обезбедува конкретни постапки и механизми преку кои можат да се реализираат процесите на слободно комуницирање како испраќање, пренесување и прием на информации.²²

Имајќи предвид дека согласно член 118 од Уставот меѓународните документи ратификувани во согласност со Уставот се дел од внатрешниот правен поредок и не можат да се менуваат со закон, на нашиот законодавец му се остава простор, правото на слобода на мисла и изразување, посебно апострофирајќи ги основите за нивно ограничување, да ги усогласи со одредбите од МПГПП и со ЕКЧП кон кои пристапи и Република Македонија и кои се соодветно применливи и во нашиот правен систем.²³

Уставно прокламираните начела добиваат своја конкретизација низ одредбите содржани во соодветните законски прописи кои во помала или во поголема мера, допираат до средишното прашање. Тука, на прво место би ги издвоиле Кривичниот законик (за овие излагања поопширно подолу во текстот); потоа, Законот за радиодифузна дејност;²⁴ Законот за организација и работа на органите на државната управа;¹⁷ Законот за внатрешни работи;¹⁸ Законот за слободен пристап

²² Тупанчески, Кипријановска, Медарски, Клевета и навреда – од инкриминација до декриминализација, Здружение на новинарите на Македонија, Скопје, 2009 год.

²³ Правото на слобода на мисла и изразување и слобода на мирен собир и здружување, меѓународни и домашни стандарди и практика, Институт за човекови права, 2010, 27 - 28.

²⁴ Членот 4 од Законот изрично укажува на значењето на правото на слобода на мислење и изразување: со вршење на радиодифузната дејност се обезбедува слобода на јавното изразување на мислата, слободата на говорот, јавниот настап и јавното информирање.

¹⁷ „Органите на државната управа имаат обврска да им обезбедат на граѓаните ефикасно и законисто остварување на нивните уставни права и притоа, должни се, да ја информираат јавноста за својата работа (чл. 4 и 9). Ова право може да биде ограничено со интересите на национата безбедност. Истовремено, Законот предвидува вклучување на јавноста во подготвувањето на законите кои се во нивна надлежност (чл. 10).

¹⁸ Одредбата од чл. 5 од ЗВР, предвидува обврска за Министерството за внатрешни работи согласно која, надлежното Министерство е должно на граѓаните, правните лица и на државните органи да им дава известувања, податоци и информации за прашања од нивниот делокруг за кои тие се непосредно заинтересирани (ст. 2). Истиот закон меѓутоа, предвидува и ограничување на пристапот до оние информации кои во согласност со закон се определени со соодветен степен на класификација, освен кога се исполнети условите утврдени со посебен закон (ст. 3).

до информации од јавен карактер, вклучително и Законот за прекршоците против јавниот ред и мир.¹⁹

Кодексот на новинарите на Македонија како заокружен систем на етички правила, содржи одредби што го регулираат начинот на извршување на новинарската професија, определувајќи ги нивните права и должности, но, истовремено востановува и определени забрани чие прекршување може да доведе до одговорност на новинарот пред Советот на честа на Здружението на новинарите на Македонија. Основна задача на новинарите е да ја почитуваат вистината и правото на јавноста да биде информирана во согласност со член 16 од Уставот. Нивната улога се состои во овозможување пренос на информации, идеи и мислења, како и право на коментирање. Почитувајќи ги етичките вредности и професионалните стандарди во пренесувањето на информациите, новинарите се должни да постапуваат *bona fidei*, објективно и точно, настојувајќи да ја спречат цензурата и искривувањето на вестите. Поедноставно, новинарската етика е содржана во три едноставни принципи:

1. почитување на вистината;
2. потребата од независност и
3. исклучителна претпазливост кон последиците од објавеното.²⁰

На ова место накратко би се задржале и на улогата на Уставниот суд на РМ во корелација со одредбата од чл. 110 алинеја 3 од Уставот во која изрично е нагласено дека Уставниот суд меѓу другото, ги штити и слободите и правата на човекот и граѓанинот што се однесуваат на слободата на уверувањето, совеста, мислата и јавното изразување на мислата. И Деловникот на судот исто така, ги уредува овие надлежности на начин што во членот 56 предвидува дека “Уставниот суд, со одлуката за заштита на слободите и правата утврдува дали постои нивна повреда и во зависност од тоа, го поништува поединечниот акт, го забранува дејството со кое е сторена повредата или пак, го одбива одноското барање.

Анализирајќи ја досегашната пракса на Уставниот суд може да се забележи дека и покрај поднесените иницијативи од страна на граѓаните за заштита на правото на слобода на изразување, се уште нема ниту една одлука во која е утврдено дека ова право било повредено и во која би бил елабориран ставот на Уставниот суд во однос на заштитата на овие права. Сите досегашни иницијативи во поглед на овие права поднесени од страна на граѓаните се отфрлени.²¹

¹⁹ В. член 10 – 13 од Законот.

²⁰ В. поопширно, Кодекс на новинарите на Македонија, Здружение на новинарите на Македонија, http://www.mim.org.mk/index.php?option=com_content&view=article&id=88&Itemid=68&lang=mk

²¹ Анализа на состојбите „Слобода наместо страв: Заштита на правото на мирно собирање и изразување јавен протест“, Институт за човекови права, ФИОМ, стр. 9- 10, достапно на: http://ihr.org.mk/~ihrorg/images/stories/ihr_analiza_pravo_na_izrazuvanje_i_zdruzuvanje.pdf

ГЛАВА II

КЛЕВЕТАТА И НАВРЕДАТА ВО ПОЗИТИВНОТО КАЗНЕНО ЗАКОНОДАВСТВО

1. Честа и угледот како заштитен објект во казненото право

1.1 За потребата од (казнено) правна заштита на честа и угледот

Балансот помеѓу фундаменталните права стипулирани во член 10 од Европската конвенција и правото на почитување на приватниот и семејниот живот, угледот и достоинството на поединецот можат да бидат во колизија, што го доведува во прашање коегзистирањето на основните човекови права. Ова, посебно доколку се земат предвид современите предизвици предизвикани со технолошките развојни трендови, кои во нова светлина го поставија прашањето за заштита на есенцијалните права на секоја индивидуа од можните облици на злоупотреба кои ги носи со себе т.н. информатичка ера.²²

Во изменетата слика на системот на вредности, слободата на медиумите отвора низа предизвици и прашања кои заслужуваат посебно внимание. Останува сепак, главното сфаќање според кое уживањето на одредено право од страна на поединецот, во никој случај, не би смеео да претставува повреда или ограничување на правото на друго лице. Спротивното би значело различно вреднување, односно пружање различен степен на заштита на впрочем, еднаквите права на секоја индивидуа. Од овие причини, не е дозволено правото на слободно изразување да се реализира на таков начин што, истото би претставувало атак врз приватниот живот, угледот и достоинство на друг.

Уставот на РМ во одредбата од чл. 25 на секој граѓанин му гарантира почитување и заштита на приватноста на неговиот личен и семеен живот, на достоинството и угледот. Едновремено, уставните одредби предвидуваат заштита на слободата и неповредливоста на писмата и на сите други облици на комуникација.²³ Сепак, може да се констатира дека во судирот со слободата на изразување, приватноста се штити во поширок обем, наспроти угледот и честа на поединецот, кои претставуваат неодвоив дел од неговата личност. Нема вистински хумани меѓучовечки односи, хармоничен и стабилен социјален живот, без уважување на човековата личност и нејзините вредности! Оттука, произлегува и посебното

²²Државите не ретко, се обидуваат да го ограничат пристапот до медиумите поради опозиционерските ставови и/или содржини, кои можат да претставуваат сериозна закана за националните политики (како и верските или морални основи). Со оглед на фактот што постои вистинско изобилство од интернет страници што нудат расистички и ксенофобичен материјал, и посебно, детска порнографија.

²³ В. Амандман XIX, „Службен весник на РМ“ бр. 107/05

значење на делата против честа и угледот. Навистина, со оглед на висината на законски пропишаната казна, овие дела се вбројуваат во т.н. багателен криминал, поставени на долната граница на криминалното неправо, но, од друга страна пак, доколку се земе предвид нивната социјална важност, евидентно е дека тие котираат мошне високо, што со право ги заобиколуваат современите барања кои се движат во насока на декриминализација поради што мошне често, се изложени на жестоки критики.

Групен објект на заштита на делата содржани во Глава XVII од Кривичниот законик е честа и угледот. Казненото право тука се наоѓа на лизгав терен соочувајќи се со потешкотиите кои се јавуваат при поимното определување на овие поими, посебно, во однос на честа како едно од најчувствителните и најтешко одредливите (но и најмалку заштитени!) правни добра.²⁴ Наспроти поимот на чест кој се јавува како основен поим, постои општа согласност дека од него е изведен и поимот на углед, кој има секундарно значење (определени вредности што човекот ги стекнува со својата работа, поведење и сл.).

2. Посебни правила и услови за одговорност за дела на клевета и навреда во националното казнено законодавство

Согласно правилата кои важат во националното казнено законодавство, за кривични дела сторени преку весник или друга периодична печатена публикација, преку радио, телевизија или преку филмски весници, одговорен е одговорниот уредник, односно лицето кое го заменува во време на објавувањето на информацијата во случаите кога се исполнети следните претпоставки:

- до завршувањето на главниот претрес пред првостепениот суд авторот да останал непознат;
- кога информацијата е објавена без согласност на авторот и
- кога во време на објавувањето на информацијата постоеле фактички или правни пречки за гонење на авторот, што траат и натаму.

Исклучена е одговорноста на одговорниот уредник, односно лицето кое го заменува, ако од оправдани причини не знаел за некоја од претходно наведените

²⁴ Постојат различни и меѓусебно спротивставени теоретски стојалишта кои се обидуваат да дадат своевиден придонес во дефинирањето на споменатиот поим. Широко застапено е нормативното становиште за честа како вкупност на сите вредности на човековата личност, како индивидуа, но и како социјално битие. Врз основа на тоа, секој има право со него да се постапува така што да се уважуваат неговите основни човечки вредности. За постојење повреда на честа е достатно да постои обезвреднување на основните вредности на човекот од аспектот на нормативно определената чест. Во таа смисла и Кривичниот законик, го уважува личното чувство за повреда на честа но само како околност релевантна за казнено гонење (гонењето за делата спрема физичко лице се презема по приватна тужба!). поопширно в. Камбовски, Казнено право – посебен дел, Четврто дополнето издание, Скопје, 2003, стр. 106 итн.

околности.²⁵ Во случаите кога постојат споменатите околности, законските решенија предвидуваат кривична одговорност за издавачот, производителот и печатарот, и се движат во следната насока:

- издавачот одговара за казнено дело сторено преку непериодична печатена публикација, а ако нема издавач или ако постојат фактички или правни пречки за неговото гонење – печатарот кој знаел за тоа и
- производителот кога се работи за казнено дело сторено преку грамофонска плоча, магнетофонска лента, филм за јавно и приватно прикажување, дијапозитив, фонограми, видеосредства, аудитивни средства или слични средства за комуницирање, наменети за поширок круг лица.

Ако издавачот, печатарот или производителот е правно лице или државен орган, кривично е одговорно лицето кое е одговорно за издавањето, печатењето или производството.²⁶

Законските одредби меѓу другото, предвидуваат дека, во случаите кога се работи за казнено дело кое е сторено во средство за јавно информирање што се издава, печати, произведува или емитува во странство, а се растура во земјата, кривично е одговорен увозникот или дистрибутерот на тоа средство, доколку се исполнети наведените законски услови. Ако пак, увозникот или дистрибутерот е правно лице или државен орган, кривично е одговорно одговорното или службеното лице во правното лице или државниот орган.²⁷

3. Клеветата и навредата во систематиката на посебниот дел од Кривичниот законик на Република Македонија

3.1 Клевета

Суштината на кривичното дело клевета (ст. 1) се состои во внесување во светот на реалноста извесни неистинити факти кои фрлаат лоша светлина врз друг. Таквите факти, еднаш раширени мошне тешко можат да се негираат, од причина што претставува очигледна тешкотија да се дојде до нивниот извор. Битна карактеристика на оваа инкриминација е афирмацијата на пресумпцијата на чесен граѓанин и тоа, со инкриминарање на изнесувањето или пронесувањето неистинити тврдења за друг, ако се тие вистинити, тоа значи дека со нив е таа пресумпција соборена.

²⁵ Чл. 26 од КЗМ.

²⁶ Чл. 27 од КЗМ

²⁷ Чл. 27 – а од КЗ.

Дејствието на извршување е алтернативно определено и може да се состои во изнесување или пронесување нешто неистинито. Тоа може да биде извршено усмено, писмено, со гестикулирање (едно лице покажува со гест на друго како оштетениот нешто украде), со карикатура, слика, техничка снимка и сл.

Притоа, клеветата може да се состои само во изнесување или пронесување на нешто од сегашноста или минатото; не и при изнесување на предвидување за идни настани (факти) зашто во тој случај се работи за изнесување мислење, сопствен суд за нешто. Фактите што ја чинат содржината на тврдењето треба да бидат конкретизирани, односно, тврдењето треба да се однесува на конкретен, определен или утврдлив настан, така што да може да се проконтролира неговата вистинитост и тоа да се демантира. Не е потребно тоа тврдење да ги содржи сите поединости на настанот, дејствието, состојбата и сл. што е предмет на тврдењето. Конечно, тврдењето да биде сериозно, т.е. такво што да не допушта изведување брз заклучок за тоа дали фактите на кои се однесува тоа тврдење постојат или не постојат

Законското битие на делото се состои од неколку битни компоненти: неистинитост на тврдењето, изнесеното тврдење да е штетно за угледот и честа на друг²⁸ и изјавата да биде созана од трето лице. Во таа смисла, ќе се работи за клевета во случаите кога содржината на изјавата, на она што се изнесува или пронесува се определени факти доколку изјавата е неистинита, т.е. се однесува на факти што во стварноста не постојат. Наспроти фактите, вредносните судови се однесуваат на резултатите на субјективното заклучување на едно лице (сторителот) за друг, за определени негови својства, односи и сл., иако, границата помеѓу фактичките тврдења и изнесувањето на судовите не е така остро поставена. Нема да постои клевета ако некој на друг му каже дека е идиот, изразувајќи со тоа општествен негативен суд за него. Во однос на вистинитоста односно неистинитоста на она што се изнесува или пронесува, треба да се имаат предвид законските решенија во кои е наведено дека сторителот нема да се казни за клевета (може меѓутоа, да одговара за навреда или омаловажување со префрлање за кривично дело, чл. 173 и 175), ако ја докаже вистинитоста на своето тврдење или ако докаже дека имал основана причина да поверува во вистинитоста на она што го изнесувал или пронесувал (ст. 3).

Следниот битен елемент поаѓа од барањето согласно кое изјавата на сторителот нужно, треба да биде дадена пред трето лице (или јавноста), што ја разбира, или да биде содржана во исправа наменета да послужи како доказ во правните или други односи на оштетениот. Доколку изјавата е дадена само пред лицето на кое се

²⁸ Изјавата е подобна да им наштети на честа и угледот ако содржи дифамантни тврдења, со кои се засега во определени вредности на личноста на оштетениот, неговата репутација, уважувањето што го има во определена средина и сл.

однесува („во четири очи“ со оштетениот), тогаш ќе се работи за навреда: не е достатна обичната можност некое трето лице да дознае за клеветничката изјава. Што се однесува до субјективната страна на делото, не е неопходно сторителот да имал намера за клеветење на друг; доволно е тој да биде свесен дека пред трето лице се изнесува или пронесува нешто неистинито што е штетно за честа или угледот на друг, и тоа да го сака или да се согласува со тоа.

Со Законот за изменување и дополнување на КЗ од 2006 година, јавната клевета, односно извршувањето на делото преку печат, радио, телевизија или со други средства за јавно информирање или на јавен собир, која претходно се третираше како квалифициран облик на основното дело за која беше пропишана парична казна или затвор до една година, е отстранета од текстот на законот. Согласно ваквите решенија, македонското казнено законодавство сега предвидува само еден квалифициран облик на казненото дело клевета, а тоа е во случај кога сторителот она што го изнесува или пронесува е од такво значење што довело до тешки последици по животот и здравјето на оштетениот или нему блиско лице (ст. 2). За овој облик сторителот се казнува ако се исполнети општите услови на одговорност за потешка последица (чл.15). Како посебно проблематично се наметнува утврдувањето на каузалната врска, со оглед на тоа дека како причина за таквата последица се појавува психилошкиот фактор на лична повреденост кој може да има различно индивидуално дејство.²⁹

3.2 Навреда

а) Законот не содржи дефиниција на навредата; според чл. 173 за навреда се казнува тој што ќе навреди друг (тавтолошка одредба).

Гледано од правен и од етички аспект, под навреда се подразбира вредносно негативен суд за друг, изјава или постапка со која според сфаќањето на јавноста се изразува омаловажување на друг, односно нарушување на неговата чест и углед, непочитување, презир, пцост, нечесност, иронизирање или друг негативен суд изразен во самата изјава или на друг начин.

Судот за тоа дали изјавата или друга постапка содржи омаловажување е објективен и не зависи од личната оценка на изјавителот. Таквата изјава или постапка треба да допре до сознанието на било кое лице и да се однесува на определено лице. Според дејствието на извршување, формите на изразите на омаловажување можат да бидат различни, така што, навредата се појавува во повеќе облици:

- ***Вербална навреда***, искажана со глас, збор или пишан збор; се состои во испуштање глас, артикулиран или неартикулиран (извици, свирење,

²⁹ Камбовски, Коментар на Кривичниот законик на РМ, 2011 год, стр. 96.

имитирање на животно, пцости и сл.) или во искажување нешто погрдно, омаловажувачко по писмен пат;

- **Симболична навреда**, извршена со гест или знак; дејствие на извршување е било каков гест или знак што симболизира нешто, содржи скриена или отворена омаловажувачка симболика за друг (покажување рогови - “рогоносец”, прикажување преку погрдна слика, карикатура и сл.);
- **Реална навреда**, навреда со дејствие врз телото на друг (така, уркање, полевање со вода, тегнење за уши како и други омаловажувачки постапки).³⁰

Важно е притоа, да се напомене дека за разлика од клеветата, навредата може да се состои и во изнесување вистинити факти, односно вистинит негативен вредносен суд за друг. Постои навреда, на пример, и кога некој за друг што е грд изјави дека е грд; или дека е лаж, измамник, а тој е вистина таков! Судот не треба да се впушта во вистинитоста на она што се тврди, изјавува и сл. зашто вистинитоста на изјавата на сторителот е правно ирелевантен факт.

Во однос на субјективната страна на делото, навредата е умислено дело. Намерата на сторителот (намера за навредување и сл.) не се вбројува помеѓу конститутивните обележја на субјективното битие на казненото дело.

б) Посебно дело на навреда врз дискриминаторска основа (ст. 2)

Потешкиот облик на делото – вршење навреда по пат на компјутерски систем содржи некои специфики кои го разликуваат од основното дело. Во прашање се следните елементи: јавно излагање на подбив, што подразбира една или повеќе навредливи изјави и други постапки на омаловажување, по пат на компјутерски систем (компјутерско казнено дело); и мотивираност на излагањето на подбив со посебниот однос кон припадноста на жртвата на група која се разликува според расата, бојата на кожата, националната припадност или етничкото потекло, или кон групата на лица која се одликува со некоја од тие особености.

За постоење на споменатиот облик на делото, како своевиден образец на „говор на омраза“, ксенофобија и дискриминација, треба да бидат кумулативно исполнети сите посебни услови на општото дело навреда, како и да се утврди причинско – последичната врска меѓу јавното излагање на подбив и припадноста на жртвата кон определена група, односно особеностите на самата група (дискриминација).³¹

³⁰ Камбовски, 2011, стр. 119 итн.

³¹ Камбовски, 2011, стр. 99.

3.3 Систем на казненоправни санкции

а) Реформа на системот на санкции за споменатите казнени дела

Во изминатиот период, македонското казненото законодавство се соочи со неколку реформски процеси кои имаат свои импликации и во системот на казните за делата против угледот и честа. Главната одлика на измените е укинување на казната затвор за клеветата (т.е. за основниот облик на делото од ст. 1), па, согласно тоа, паричната казна се јавува како единствена казна што може да му се изрече на сторителот на делото.³²

Инаку, од донесувањето на Кривичниот законик на РМ во 1996 год.,³³ текстот на одредбата од чл. 172 беше менуван во неколку наврати. Сепак, најзначајните интервенции се преземени со Новелата на КЗМ од 2006 година чие имплементирање значеше суштинско зафаќање во текстот на востановените решенија што ја регулираат оваа материја.⁴² На овој начин, македонскиот законодавец се доближува до решенијата инаугурирани во повеќето современи законодавства кои поаѓајќи од природата на овие дела, се определуваат за поблаг третман, ограничувајќи го репертоарот на санкции на паричната казна. Останува примената на казната затвор (во распон од три месеци до три години) во оние случаите кога делото резултирало со настапување тешки последици по животот и здравјето на оштетениот или нему блиско лице (ст.2).

И во однос на казненото дело навреда, исто така, беа преземени соодветни корекции, особено со измените и дополнувањата на КЗ од 2006 година. Поконкретно, казната затвор за основниот облик на делото од ст. 1 е отстранета од текстот на законската одредба; нејзината примена е разервирана само за оние случаи во кои ќе се утврди постоењето на потешки последици, а избришан е и ставот 2 кој претходно ја санкционираше јавната навреда, односно навредата преку печат, радио, телевизија, преку други средства за јавно информирање или пак на јавен собир, која претходно беше предвидена како квалифициран облик на основното дело.

³² Вреди притоа, да се одбележи и тоа дека во периодот кога согласно решенијата предвидени во КЗ, новинарите можеа да се казнат и со затворска казна, истата најде примена само во еден случај, т.е. само еден новинар беше осуден на казна затвор!

³³ Кривичен законик на РМ, Сл. Весник на РМ, бр. 37/1996

⁴² Инаку, од донесувањето на Кривичниот законик на РМ, текстот на одредбата од чл. 172 беше менуван во неколку наврати. Со измените на законот од 1999 год., извршените корекции се движат во насока на определување на минималниот износ на парична казна која може да му се изрече на сторителот на делото (Сл. Весник на РМ, бр. 80/1999), додека, пак, пет години подоцна односно со Законот за изменување и дополнување на КЗМ од 2004 година, истите беа отстранети од текстот на законската одредба. И Новелата на КЗМ од 2009 год. не ја зобиколи законската конструкција на овие дела. Во таа насока, извршени се извесни „дотерувања“ на овие дела, односно се пристапи кон допрецизирање на делото од ст. 2: одредницата „тешки последици за оштетениот“ е проширена и гласи: „тешки последици по животот и здравјето на оштетениот или нему блиско лице.“

Конечно, со Новелата од 2009 година извршени се соодветни допрецизирања на законската формулација чиј текст овој пат гласи: „тој што друг јавно ќе изложи на подбив по пат на компјутерски систем поради неговата припадност на група која се разликува според расата, бојата на кожата, национална припадност или етничко потекло, или ќе ја изложи на подбив групата на лица која се одликува со некоја од тие особености, ќе се казни со парична казна или со затвор до една година.“

б) Изрекување судска опомена

Судска опомена може да се изрече за кривични дела за кои е пропишана казна затвор до една година или парична казна, а се сторени под такви олеснувачки околности кои ги прават особено лесни. За разлика од начелно прифатеното решение, за определени кривични дела и под услови предвидени со закон, судската опомена може да се изрече и во оние случаи кога се работи за дела за кои е пропишана казна затвор до три години.

На иста линија е и одредбата од чл. 177 од КЗМ во која законодавецот предвидел можност за изрекување судска опомена за сторителот на делото од чл.172 (вклучително и за останатите дела содржани во оваа Глава) при што, децидно ги определил и условите од кои зависи примената на оваа мерка: непристојно или грубо постапување на оштетениот со кое извршителот на делото бил предизвикан и го презел ваквото дејствие (предизвикана навреда). Ако, пак, навредениот ја возвратил навредата, судот може обете или едната страна да ја казни или да изрече судска опомена.

в) Ослободување од казна

Кривичниот законик, предвидува можност за ослободување од казна на сторителот, ако пред пред судот му се извинил на оштетениот во случаите кога се во прашање делата од чл. 172 ст. 1, чл. 173 ст. 1 итн.; ако пак, се работи за клевета, поточно за основниот облик на делото од ст. 1, потребно е да биде исполнет уште еден дополнителен услов: отповикување на изјавата во присуство на судот (чл. 177 ст.3).

ГЛАВА III

АНАЛИЗА НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОД НАБЉУДУВАЊЕТО НА СУДСКИТЕ ПРЕДМЕТИ ВО КОИ НОВИНАРИ СЕ ОБВИНЕТИ ЗА КЛЕВЕТА И НАВРЕДА

1. Неколку општи податоци за набљудуваните предмети

1.1 Временски период во кој се врши набљудувањето

Анализата на податоците за кривични предмети кои се однесуваат на делата клевета и навреда кога во својство на обвинет се јавува новинар, како и главниот и одговорен уредник, вклучително и други лица (хонорарец, водител, управител, правно лице), го опфаќа временскиот период од месец октомври, 2010 година до јули, 2011 година. Во поставените временски рамки, беа набљудувани вкупно 77 предмети кои се однесуваат на овие казнени дела имајќи го предвид однапред специфицираниот круг на извршители.

Она што може да се забележи, упатува на податокот дека за најголем дел од предметите, кривичната постапка беше покрената пред започнувањето на набљудувачкиот процес, така што, повеќето од нив се однесуваат на предмети кои веќе претходно биле процесуирани, а за жал и статистичките показатели потврдуваат дека случаите што добиле судска завршница во споменатиот временски интервал, имаат неспоредливо помал удел во однос на останатите предмети.

Причините за тоа ќе бидат детално образложени користејќи ја статистичката обработка на податоците добиени од прашалниците и нивната сеопфатна анализа.

1.2 Надлежност на судовите за кривични дела сторени преку печат и регистрирани случаи по региони

Редовната месна надлежност се определува според местото на извршување на казненото дело (*forum delicti commissi*). Ова произлегува од текстот на законските одредби кои ја содржат следната формулација: „месно надлежен по правило, е судот на чие подрачје е извршено или обидено кривичното дело.“

Во случај кога е сторено кривично дело преку печат, надлежен е судот на чие подрачје списот е печатен. Ако тоа место не е познато или списот е печатен во странство, надлежен е судот на чие подрачје се растура печатениот спис. Ако според законот одговара составувачот на списот, надлежен е и судот на местото во

кое составувачот има живеалиште, или судот на местото каде што се одиграл настанот на кој се однесува списокот. Сето ова важи и во случај кога списокот или изјавата е објавена преку радио, телевизија или Интернет.

Согласно законските одредби со кои е регулирана надлежноста на судовите во домашното казнено – процесно законодавство, како и врз основа на писмените известувања добиени од претседателите на 23 основни судови, во рамките на проектот беа идентификувани вкупно 166 предмети при што, најголемиот дел од нив се процесуираат пред Основниот суд Скопје I Скопје – евидентирани се 148 активни предмети. Притоа, треба да се нагласи дека само дел од нив беа предмет на мониторинг имајќи ја предвид нивната обемност, како и потребата за ефективно следење и натамошна анализа на набљудуваните случаи.

Во таа насока, во поставените временски рамки октомври, 2010 – јули, 2011 година беа набљудувани вкупно 350 рочишта пред четири основни судови и тоа: Основниот суд Скопје I Скопје, Основниот суд во Тетово, Битола и Куманово. Од добиените податоци, може да се констатира следното:

- пред Основниот суд Скопје I Скопје во тек се 10 предмети за казнените дела клевета и навреда за кои постапката е покрената во 2007 година;
- евидентирани се 12 предмети за кои постапката започнала во 2008 година;
- 30 предмети се во тек од 2009 година, додека
- во 2010 година кривичната постапка е поведена дури за 96 предмети;
- пред Основниот суд Битола покрената е 1 кривична постапка против новинар обвинет за клевета;
- 4 предмети за клевета и навреда против новинари се евидентирани пред Основниот суд во Тетово и
- во Основниот суд во Куманово се води 1 кривична постапка против новинар.

Графички приказ на бројот на набљудувани кривични предмети за клевета и навреда од аспект на нивната регионална застапеност:

Основен Суд	2007 година	2008 година	2009 година	2010 година
Скопје I Скопје	10	12	30	96
Битола				1
Тетово				4
Куманово				1

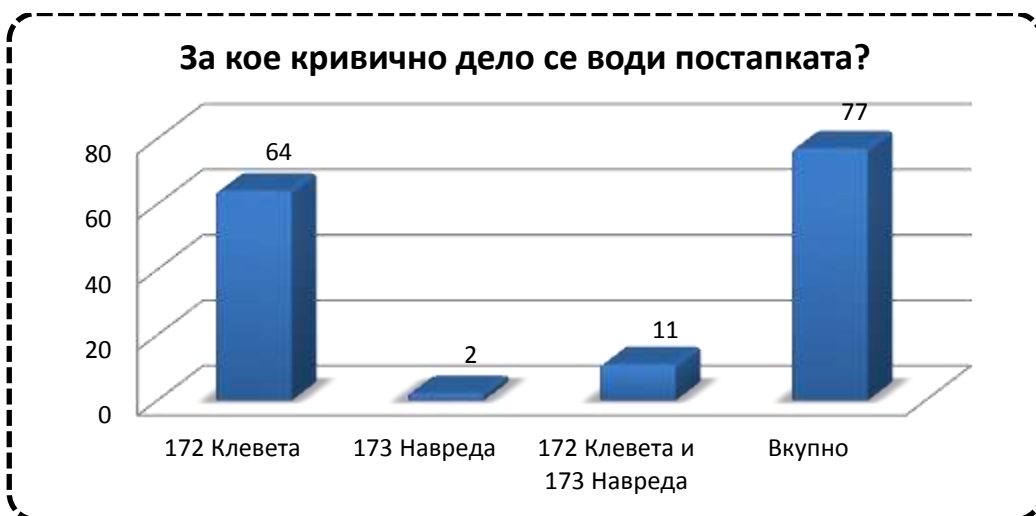
1.3 Процентуално учество на казнените дела клевета и навреда

Од вкупно 165 идентификувани предмети, во текот на имплементацијата беа набљудувани 77 предмети, каде во својство на обвинет се јавуваат 120 лица. Притоа, набљудувачките тимови посетија 350 рочишта пред Основниот суд Скопје I во Скопје, Основниот суд во Куманово, Тетово и Битола.

По извршената статистичка обработка и анализа на добиените податоци, може да се констатира следното:

- најголем процент од набљудуваните предмети отпаѓа на кривичното дело клевета од чл. 172, и тоа вкупно 64 од набљудуваните предмети се однесуваат на него, односно околу 83,1 %;
- кривичното дело навреда се јавува единствено во 2 случаи (2,6 %);
- процентуалниот удел на предметите за кои се води постапка за кривичните дела клевета и навреда изнесува 14, 3 % односно 11 предмети се однесуваат на споменатите дела;³⁴

Статистичката претстава неспорно, го потврдува фактот дека во набљудуваниот временски период, казненото дело клевета има апсолутна доминација во јудикатурата. Доколку се направи компарација со резултатите од истражувањето од 2006 година, исто така, може да се забележи повисоко процентуално учество на казненото дело клевета. Имено, од вкупниот број набљудувани предмети (27), 19 новинари и тројца главни и одговорни уредници биле обвинети за клевета, додека само 1 новинар е обвинет за казненото дело навреда.

³⁴ Важно е да се напомене дека за одреден број набљудувани предмети нема податоци за кое кривично дело се водат поради што процентуалниот однос може да биде различен

1.4 Некои специфики во поглед на субјектите на казнените дела клевета и навреда во анализираниот временски период

а) Казненоправна одговорност на правните лица за дела на клевета и навреда

Основните легислативни решенија за кривична одговорност на правните лица, имплементирани се во Кривичниот законик на Република Македонија со Новелата од 2004 година. Со тоа, нашето казнено законодавство се придвижи кон современите законодавства во кои од поодамна егзистира решение базирано врз концепцијата според која субјекти на кривична одговорност за определена категорија кривични дела покрај физичките лица, се и правните лица (*societas delinquere potest*).

Во Посебниот дел од КЗ содржани се низа одредби во кои е предвидена паралелна одговорност на физичките и на правните лица, а во последно време нивниот број зафаќа сè пошироки размери!

Нема да говориме за причините кои укажуваат на нивната (не) оправданост, туку едноставно ќе се обидеме да зачнеме едно сè уште нерасветлено прашање кое накратко речено, се сведува на дилемата дали воопшто, би било оправдано ваквиот тип на одговорност да се прошири и врз медиумите? Имено, дали медиумите како правни лица можат да одговараат кривично?

Новинарот, првенствено е физичко лице. Но, имателот на информацијата што е добиена од изворот може да биде не само новинарот како индивидуа, туку и правните лица (така, телевизиските куќи, пишаните медиуми, уредувачките одбори, новински агенции, итн.).⁴³

И додека системот на санкции резервирани за правните лица до стапувањето во сила на Законот за измени и дополнувања на КЗ од 2009, беше ограничен на парична казна, забрана за вршење одделна дејност (привремена или трајна) и престанок на правното лице, реформскиот процес во споменатиот период, доведе до суштински измени во овие рамки. Со други зборови, Новелата од 2009 година, тежиштето го става врз споредните казни пропишани за правните лица (чл. 96 – б); а истовремено, извршени се и измени во посебниот дел на КЗМ, односно проширена е листата на инкриминации кај кои е предвидена одговорност на правното лице.⁴⁴

⁴³ Тупанчески, Кипријановска, Медарски, 2009, стр. 26.

⁴⁴ Со измените на КЗ од 2009 меѓу другото, преземени се соодветни интервенции во текстот на постојните законски одредби на начин што е извршено појаснување дека правното лице одговара за сите облици на делото, предвидени во текстот на соодветната одредба, а не само за основниот облик на делото поаќајќи од

Како споредни казни Законот ги предвидува следните:

1. забрана за добивање дозвола, лиценца, концесија, овластување или друго право утврдено со посебен закон;
2. забрана за учество во постапки за јавен повик, доделување на договори за јавна набавка и договори за јавно - приватно партнерство;
3. забрана за основање на нови правни лица;
4. забрана за користење субвенции и други поволни кредити;
5. забрана за користење на средства за финансирање на политички партии од Буџетот на Република Македонија;
6. одземање на дозвола, лиценца, концесија, овластување или друго право утврдено со посебен закон;
7. привремена забрана за вршење на одделна дејност;
8. трајна забрана за вршење на одделна дејност и
9. престанок на правното лице.³⁵

Уште на прв поглед може да се забележи дека востановениот систем на санкции не изгледа ниту малку оскудно, но, дали истите се чинат соодветни и во однос на медиумите кои од една страна, навистина, можат да претставуваат сериозна закана за мирно и непречено уживање на некои основни вредности (индивидуални и општествени), но истовремено и атак врз начелото кое ја гарантира слободата и независноста на медиумите? Не залудно, одредени автори ја бранат тезата според која „кобни би биле ефектите од секое нивно официјално попречување или ограничување.“

Поаѓајќи од настојувањето за расветлување на овие и бројни други дилеми испреплетени на ова подрачје, во текот на имплементацијата на проектот беше одржана тркалзената маса „Казненоправната одговорност во кривичните дела клевета и навреда со посебен осврт на одговорноста на правните лица“ на која учество земаа истакнати експерти и еминентни судии и адвокати, вклучително и претставници од Здружението на новинари на РМ.

Аргументите што беа изнесени на дискусијата и заклучоците кои притоа, беа изведени, уште еднаш, го потврдија очигледното незадоволство на новинарите во поглед на начинот на водење на судските постапки и посебно, високите парични казни во случаите кога постапката е завршена со донесување осудителна пресуда што за своја директна последица може да има и гаснење на одреден медиум. Во овој контекст, повторно, беше укажано на потребата која налага напуштање на дотогашниот пристап и отворање сериозна расправа што ќе резултира со

настојувањето за надминување на законските недоречености, како и погрешното толкување на законските решенија и олеснување на нивната примена во практиката.

³⁵ Чл. 96 – б од КЗМ.

преземање соодветни законски и други мерки за декриминализација на кривичните дела клевета и навреда воопшто (т.е. не само во однос на правните лица) и развивање на медијациската практика, при што овие случаи ќе се расправаат во рамките на советот на честа на Здружението на новинари. Вреди меѓутоа, да се споменат и ставовите на оние новинари кои се спротивставуваат на ваквите заложби, истакнувајќи дека со оглед на актуелната состојба на домашно тло, ваквите решенија можат да дојдат во колизија со едно друго, не помалку важно право: правото на почитување на приватниот и семејниот живот, угледот и достоинството на личноста!

Во секој случај, изложените мислења и становишта не стојат на линија на изнаоѓање ефикасен одговор на прашањето за одговорноста на медиумите како правни лица. Останува и натаму да се дискутира на оваа тема и да се понудат рационални и издржливи решенија што ќе помогнат во надминување на бројните проблеми во судската практика.

Ако се следат резултатите добиени од истражувањето, се покажува дека кривичните предмети против правното лице за дела на клевета и/или навреда, според расположивите податоци учествуваат со 7, 50% ,т.е. можат да се забележат кај вкупно 9 од набљудуваните предмети.

2. Поведување и времетраење на кривичната постапка

Со Новелата на КЗМ од 2004 година (во сила од 07.04.2004) воведени се значајни измени во однос на казнените дела клевета и навреда кои се однесуваат на условите за нивно процесуирање. Согласно постојните решенија, лицето кое смета дека спрема него е извршено кривично дело клевета или навреда може да поднесе приватна тужба имајќи ги предвид поставените временски ограничувања – три месеци од денот кога дознал за кривичното дело и за неговиот сторител (кумулятивни услови). И тогаш кога правото на приватна тужба преминува на роднините (во случај на негова смрт), рокот за нејзиното поднесување е три месеци, со тоа што тој рок почнува да тече од денот на смртта на оштетениот. Вака поставен, законскиот рок може да биде надминат само во еден случај: ако е поднесена приватна тужба поради кривичното дело навреда, обвинетиот до завршување на главниот претрес и по истекот на законски пропишаниот рок, може да подигне тужба против тужителот кој истовремено му ја возвратил навредата (противтужба), при што, судот донесува единствена пресуда.³⁶

³⁶ Чл. 48 ст. 2 од ЗКП, Сл. Весник на РМ, бр. 5/1997; 44/2002; 74/2004; 83/2008; 67/2009 и 51/2011

2.1 Колкав временски интервал изминал од моментот на сторување на казненото дело до поднесување на приватната тужба?

Во однос на прашањето колкав временски интервал изминал од моментот на сторување на казненото дело до поднесување на приватната тужба, статистичката обработка на податоците упатува на фактот дека временскиот период во просек, изнесува околу 48 дена.

Може да се сретнат и такви случаи во кои тужбата е поднесена во период пократок од 10 дена (во еден од набљудуваните предмети, тужителот ја поднел тужбата во рок од 2 дена откако сознал за кривичното дело и за сторителот, во друг случај, приватната тужба е поднесена во рок од 4 дена, додека во трет, тужителот ги презел ваквите дејствија во период од една недела). Само во еден од предметите, приватната тужба била поднесена во рок од 90 дена.³⁷

2.2 Каков е профилот на приватниот тужител?

Следното прашање се однесува на профилот на приватниот тужител. Поаѓајќи од податоците содржани во прашалниците за набљудување кои претставуваа главен инструмент во рамките на нашето истражување, добиваме сигурни показатели дека во секој од мониторираните случаи, улогата на приватниот тужител за овие казнени дела е „строго резервирана“ за носителите на јавни функции. На тој начин, уште еднаш се потврдува тезата дека јавните личности често пати, сметаат дека тие се

³⁷ При разгледувањето на изнесените податоци, треба да се има предвид дека за одреден дел од предметите не постојат податоци во однос на временскиот период кој изминал од сторување на казненото дело до поднесувањето на приватната тужба.

најчесто изложени на критика преку средствата за јавно информирање и се особено „ранливи“ во однос на тоа. Но, ова, од друга страна го доведува во прашање востановениот концепт кој треба да важи во секое демократско општество во чија основа стои тврдењето дека лицата кои се вклучени во политичкиот и/или во јавниот живот на земјата се подложни на една поширока дебата во јавноста. Ваквото становиште се потврдува и низ јуриспруденцијата на Европскиот суд во Стразбур кој поаѓа од основната идеја на правото на слобода на изразување како носечки столб на процесите на демократија; според мислењето на Судот, јавните личности треба да очекуваат да бидат подложни и да прифатат и појаки тонови и посилни критики упатени на нивна сметка, односно да покажат повисок степен на толеранција.

Се чини дека најексплицитна и најјасна судска одлука во која се определува дострелот на слободата на изразување а која е во непосредна врска со нашето прашање, е одлуката на Европскиот суд за човекови права во случајот *Lingens v. Austria*, во која се вели: „... Слободата на печатот ѝ овозможува на јавноста едно од најдобрите средства за откривање и формирање одредено мислење за идеите и ставовите на политичките лидери.... границите на прифатлив критицизам соодветно се пошироко поставени во однос на некој политичар, наспроти оние кои важат за приватните лица....“³⁸ и ³⁹

2.3 Временски период од поднесување на приватната тужба до закажување на првото рочиште

Слабата ефикасност на системот на казнената правда веќе подолго време, претставува предмет на расправа во научната и во стручната јавност. Тоа го потврдуваат и резултатите од истражувањето кои се однесуваат на временскиот период од моментот на поднесување на приватната тужба до закажување на првото рочиште, а следствено на тоа и долгото времетраење на овие постапки.

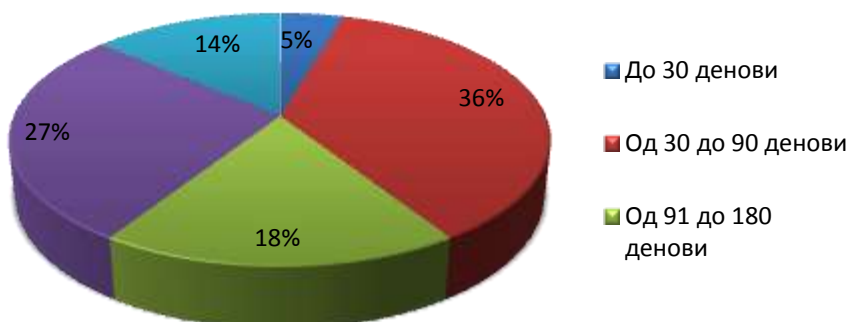
Во однос на првото прашање, статистичката обработката на обезбедените податоците покажува дека во рамките на набљудуваните предмети, овој временски период во просек, изнесува 145 дена. Уште повеќе загрижува тоа што во практиката, сè уште можат да се сретнат и такви случаи во кои времето на чекање изнесува повеќе од 300 дена. Според податоците со кои располага Коалицијата, во еден од набљудуваните предмети рочиштето било закажано дури откако изминале 340 дена од поднесувањето на приватната тужба. Во друг случај, времето изминато

³⁸ *Lingens v. Austria*, 8. 07. 1986, Series A No. 9815/82

³⁹ Во случајот *Bladet Tromso and Stensaas v. Norway*, Судот застанал на становиштето дека границите до кои може да се оди во изразувањето на новинарската слобода се определени од интересот на јавноста во едно демократско општество, при што не смее да се изгуби од вид улогата на медиумите како „куче - чувар“ (*public watch – dog*) кога се работи за ситуации на откривање информации кои се од јавен интерес, *Bladet Tromso and Stensaas v. Norway*, 20.05. 1999, No. 21980/93

од поднесување на тужбата изнесува 313 дена, а во трет 300 дена. Евидентирани се три предмети кај кои временскиот интервал е определен на 200 дена, во еден од нив, рочиштето е закажано по изминување на 229 дена. Регистрирани се и такви предмети каде што овој период изнесува 57 дена (2 предмети), односно 70 дена (исто така, 2 предмети).

Поминато време од поднесување на ПТ до закажување на првото рочиште?

Изнесените податоци, уште еднаш го потврдуваат сознанието дека спороста во постапувањето и во закажувањето на рочиштата претставува евидентен проблем во домашната судска практика, па оттука, не случајно, во поново време се прави обид за инаугурирање нови процесни решенија кои би овозможиле надминување на детектираните проблеми. Во прилог на тоа говорат и одредбите од ЗКП со кои е регулирана постапката за донесување пресуда без одржување на главен претрес (казнена наредба како посебен облик поедноставена постапка) која за прв пат е внесена со измените на Законот од 2004 година. Новиот ЗКП, пак, посебно внимание ѝ посветува на постапката за медијација како еден од можните облици на забрзување на постапката (поопширно в. подолу во тектот).

2.4 Други фактори што влијаат врз должината на постапката

Честото одложување на судењата претставува битен фактор што влијае врз оддолжувањето на постапките и го отвора прашањето за доследно почитување на стандардите за фер судење во разумен рок. И резултатите од набљудувањето посочуваат на фактот дека предолгото времетраење на судските постапки поради честото одложување на закажаните рочишта претставува редовна појава во домашната судска практика.

Се работи имено, појава која веќе од поодамна е вкоренета во домашниот казненосправен систем, а не помалку, тоа е случај и во однос на казнените дела кои

претставуваат предмет на анализа во рамките на нашето истражување. Статистичките индикатори посочуваат на следните причини за одлагање на рочиштата:

Сумарната анализа нѝ покажува дека отсуството на обвинетиот како причина за одложување бележи највисоко учество во вкупната слика – дури 106 од вкупно 350 набљудувани рочишта биле одложени поради тоа што обвинетиот не присуствувал на закажаното рочиште.

Согласно законските одредби кои важат за скратената постапка, ако обвинетиот не дојде на главниот претрес, иако е уредно повикан или поканата не можела да се врати поради непријавување до судот, на промената на адресата или престојувалиштето, судот може да одлучи главниот претрес да се одржи и во негово отсуство под услов неговото присуство да не е нужно.⁴⁰ Навистина, ваквото решение е во функција на забрзување на постапката, но, презентираниите податоци сведочат за тоа дека главниот претрес, често пати, се одложува токму поради отсуство на обвинетиот, вклучително и останатите засегнати страни во постапката (така, приватниот тужител, оштетениот).

Обработката на обезбедените податоци говори во прилог на тоа дека во рамките на сите 350 набљудувани рочишта (или 77 предмети) по однос на казнените дела

⁴⁰ Чл. 428 ст. 4 од ЗКП.

клевета и навреда, присуството на обвинетите е обезбедувано со покана. Во ниту еден случај, не се пристапило кон присилно доведување.

Релевантни за нашата тема се и податоците кои упатуваат на тоа колкаво е учеството на кривичните предмети во кои главната причина за одложување на рочиштето може да се припише на отсуството на приватниот тужител. Ова, оттаму што, неговото присуство, исто така, претставува една од претпоставките за одржување на главниот претрес. Законските решенија, меѓутоа, предвидуваат можност главниот претрес да се одржи и тогаш кога на него нема да присуствува приватниот тужител доколку тој има живеалиште надвор од подрачјето на судот до кој е поднесена приватната тужба, ако претходно ставил предлог до судот главниот претрес да се одржи во негово отсуство.⁴¹

Од анализата произлегува дека 29 од вкупно 350 набљудувани рочишта во рамките на анализата, биле одложени поради споменатите причини што е неспоредливо помалку во однос на отсуството на обвинетиот.

Во 13 од набљудуваните случаи, рочиштето е одложено поради отсуството на бранителот, додека, одложувањето како резултат на постоење одредени причини на страна на судот (пад на компјутерскиот систем, избор на судечкиот судија за судија во друг суд, итн.) се јавува во 17 случаи.

Отсуството на оштетениот се јавува во 8 случаи, додека одложувањето на рочиштето подади тоа што на него не присуствувале повиканите сведоци се наоѓа на последно место – регистрирани се само 2 такви предмети.

2.5 Прекин на главниот претрес

Прекинувањето значи запирање на главниот претрес за пократко време, но, не подолго од 30 дена. До прекинување на главниот претрес може да дојде поради постоење на многубројни и различни околности (така, краток одмор во текот на главниот претрес, кога постои можност за кратко време да се прибават одредени докази, заради подготвување на обвинението или на одбраната, нарушување на редот на главниот претрес од страна на бранителот или полномошникот и покрај тоа што претходно му била изречена казна, па странката се повикува да земе друг бранител, односно полномошник итн.).

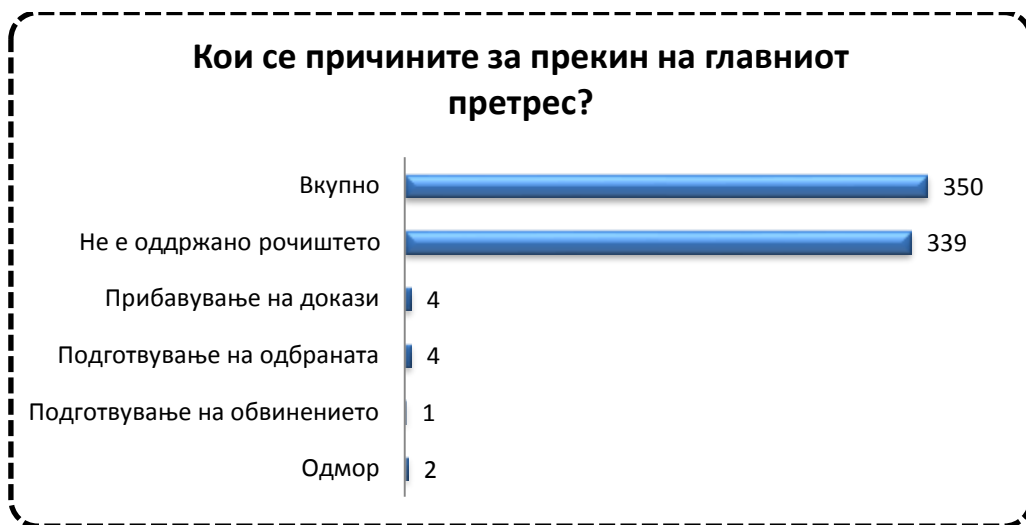
Одредбите од Законот за кривичната постапка со кои е регулирана скратената постапка, меѓу другото, предвидуваат дека главниот претрес, во случаите кога се работи за скратена постапка започнува со изнесување на содржината на

⁴¹ Чл. 428 ст. 3 од ЗКП.

обвинителниот предлог или на приватната тужба; започнатиот главен претрес ќе се доврши, по можност без прекинување.

По однос на прашањето каква е состојбата во домашната судска практика, односно дали и колку често доаѓа до прекинување на кривичната постапка за казнените дела клевета и навреда, статистиката со која располагаме го покажува следното:

1. Бројот на набљудувани предмети кај кои дошло до прекин на главната расправа изнесува 11 (или 3,1%)
2. Причините за тоа можат да се припишат на следните околности:
 - подготвување на одбраната (во 4 случаи);
 - прибавување нови докази (исто така, кај 4 предмети);
 - одмор (2 случаи) и
 - подготвувањето на обвинението се јавува како причина за прекинување на главниот претрес во 1 од предметите што беа предмет на мониторингот.

2.6 Наместо заклучок

За да го илустрираме тврдењето дека во нашата судска практика, предолгото времетраење на казнената постапка за овие казнени дела претставува речиси редовна појава, ќе посочиме на податоците што се однесуваат на еден од набљудуваните предмети пред Основниот суд Скопје I Скопје. Во конкретниот случај, набљудувачкиот тим на Коалицијата пристапи кон следење на кривичната постапка започната уште во 2007 година за казненото дело клевета, а за кое сè уште нема судска завршница.

Дали на овој начин уште еднаш, се потврдува „скептичниот однос“ на судиите кога се во прашање споменатите казнени дела со оглед на нивната преоптовареност со предметите кои се водат за казнени дела од потежок вид, останува отворено прашање за кое сè уште, не може да се изнајде вистинскиот одговор.

На ова место, се отвора и дилемата дали новите облици на забрзување на казнената постапка инкорпорирани во текстот на новиот закон за кривичната постапка (така и постапката за медијација), можат да понудат соодветни излезни решенија?

3. Санкционирање на новинарите и главните уредници обвинети за клеветата и навреда

Во претходните излагања накратко се осврнавме на измените и дополнувањата на КЗ во врска со казнените дела клеветата и навреда, и тоа, како во поглед на интервенциите што беа преземени во однос на законските облици на делата, така и од аспект на репертоарот на санкции предвидени за нивните сторители. Со Новелата на КЗ од 2006 година, казната затвор од 6 месеци е отстранета од текстот на законската одредба од чл. 172 ст. 1 каде е инкриминиран основниот облик на клеветата.

Затворската казна (поставена во распон од три месеци до три години) може да аплицира во оние случаи кога сторителот изнесувал или пронесувал одредени неистинити факти и како резултат на тоа, дошло до настапување тешки последици по животот и здравјето на оштетениот или нему блиско лице.⁴²

Она што е важно за нашата тема, допира до прашањето за висината на паричната казна, особено доколку се земат предвид решенијата статуирани во Кривичниот законик на РМ со Новелата од 2004 година.

Настојувајќи да ја избегнат основната слабост на паричната казна – нееднакво да ги погаа сторителите на казнени дела, во зависност од нивната имотна состојба, преземените напори на законодавен план резултираа со усвојување нов модел на парична казна познат како систем на дневна глоба. Оттука, определувањето на висината на паричната казна со примена на системот на дневна глоба, се сведува на математичка операција која изгледа вака: максималниот износ на дневна глоба (во висина од 5. 000 евра) се множи со 360 денови колку што има една година, со што доаѓаме до една фантастична цифра од 1. 800000 евра. Доколку се користи истиот метод за да се пресмета општиот законски минимум, најмалата вредност на дневна глоба – едно евро во денарска противвредност се множи со 360.

⁴² Чл. 172 ст. 2 од КЗ.

Во контекст на изнесеното, евидентно е незадоволството на новинарите кои во повеќе наврати досега упатија сериозни критики во поглед на начинот на водење на кривичната постапка и посебно, во однос на високите парични казни.

Ако се земат предвид податоците во анализираниот период јануари - ноември 2006 година, произлегува дека во рамките на набљудуваните предмети регистрирани се 3 случаи во кои постапката завршила со изрекување парична казна, односно 1 кривична постапка е завршена со првостепена пресуда со која на новинарот му била изречена парична казна од 10 дневни глоби (250 евра во денарска противвредност) и 2 постапки против главниот и одговорен уредник на „Фокус“ иницирани од страна на приватни тужители при што, во првиот случај изречената парична казна изнесува 150 дневни глоби (155. 158, 00) или казна затвор во траење од најмногу шест месеци доколку не ја плати паричната казна во рок од 15 дена. Во вториот случај, изречена е парична казна од 331. 560, 00 денари (360 дневни глоби по 15 евра за секоја дневна глоба) и казна затвор во траење од најмногу шест месеци доколку не ја плати паричната казна во рок од 3 месеци.⁴³

Доколку вака добиените податоци ги споредиме со податоците што претставуваат предмет на анализа во рамките на нашето истражување, може да се констатира дека во ниту еден од набљудуваните предмети не е изречена парична казна на новинар, а ваквата практика, не помалку, се потврдува и кога во својство на обвинет се јавува главниот и одговорен уредник или други лица (хонорарец, водител, управител, правно лице итн.).

ЗАКЛУЧОЦИ

- Податоците од спроведеното истражување покажуваат дека за најголем дел од предметите постапката сè уште е во тек, но, од друга страна пак, не смеат да се пренабрегнат и расположивите сознанија со кои располагаме за вкупно 28 предмети кои заклучно со јули, 2011, добиле судски епилог. Во ниту еден од овие предмети не била изречена парична казна за дела на клевета и навреда на лицата кои беа опфатени со истражувањето;
- Се потврдува дека во практиката, сè повеќе почнува да претегнува ставот за неказнување на новинарите, и извесно придвижување кон современите тенденции кои веќе најдоа своја легислативна основа во одредбите содржани во новиот Закон за кривичната постапка;

⁴³ Вкупниот износ на двете парични казни изречени на главниот и одговорен уредник на фокус е 486. 718, 00 денари, в. поопширно Клевета и навреда во кривичните постапки против новинарите, Коалиција „Сите за правично судење“, Скопје, декември 2006 год.

- Резултатите од процесот на набљудување нй пружаат слика за состојбата во судската практика која се карактеризира со долго времетраење на судските постапки во кои новинари се обвинети за казнени дела, често пати и тогаш кога не постојат доволно оправдани причини за оддолжување на постапката, а кон сето тоа се додаваат и статистичките индикатори кои потврдуваат дека во јудикатурата, полека започнува да се создава поволна клима за примена на новите процесни институти, афирмација на вонсудското спогодување итн.
- Во прилог на ваквата теза, говорат и оние податоци кои покажуваат дека во вкупно 7 од набљудуваните предмети, постапката завршила со спогодување на странките; натаму, евидентирани се 18 предмети во кои било понудено извинување на оштетениот, а извинувањето е прифатено во 4 од нив; и кај дел од предметите што сè уште се во тек, судијата го одложил рочиштето бидејќи бил информиран од полномошникот на тужителот дека е во тек вонсудско спогодување помеѓу странките;

4. (Не)почитување на стандардите за фер и правично судење

4.1 Судење во разумен рок

Правичното судење има еминентно место во демократското општество во смисла на одредбите статуирани во текстот на Европската конвенција за човекови права. Споменатиот меѓународен документ посебно ја предвидува гаранцијата обвинетиот да биде суден во постапка со разумно времетраење.

Правото на судење во разумен рок е содржано во чл. 6 ст. 1 од Конвенцијата, кој пак, се смета за најсеопфатен, најкомплексен и најфлесибилен,⁴⁴ но, едновременно и за најексплоатирана одредба, чија што цел е да обезбеди правично и фер судење имајќи ги предвид општите одредби што се однесуваат на кривичната постапка согласно принципот за судење во рамките на разумен временски период.

Во овој контекст, важно е да се нагласи дека разумноста што е предмет на проценка во секој одделен случај, не може да се цени *in abstracto*, начелно и воопштено, туку секогаш мора да се земат предвид специфичните околности на случајот во светлината на фактите и посебните околности на конкретниот случај.⁴⁵ Иако интервалот на разумно време не е, ниту, пак, може да биде фиксно определен, сепак, се смета дека станува збор за истек на време кое, во најмала рака, ги надминува роковите определени во националните законодавства на државите.

Европскиот суд преку својата судска прецедентна практика, изградил определени раководни стандарди, лесно воочливи низ анализа на неговите одлуки. Посебно важни во оваа смисла, се прашањата што се однесуваат на определувањето на почетокот и крајот на релевантниот период на траење на кривичната постапка пред националните судови и критериумите што се сметаат за релевантни, т.е. фактите и согледувањата врз чија основа се извлекува и заклучокот за разумноста, т.е. неразумноста на релевантниот период.

Во прашање се следните неколку критериуми:

- комплексност на случајот;
- однесување на подносителот на барањето;

⁴⁴ Eissen, M. A., *The length of civil and criminal proceedings on the case law of the European court of human rights*, Council of Europe Publishing, 1996, 7//; така и O' Boyle, Warbick, *Law of the European Convention of Human Rights*, Butterwords, London, Dublin, Edinburg, 1995.

⁴⁵ YB V, X v. Belgium стр. 190, в. поопширно Лажетик – Бужаровска, Оценка на судењето во разумен рок пред Европскиот суд за правата на човекот, Годишник на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје, том. 41, 2004/2005.

- водењето на случајот од страна на надлежните национални власти и штетата која му била нанесена на подносителот на барањето.⁴⁶

4.2 Каква е актуелната состојба во домашната судска практика во однос на почитувањето на стандардите за судење во разумен рок?

а) Една од главните задачи која се поставува пред судијата е да обезбеди законита и ефикасна правда. Законита, во смисла на правилно утврдување на релевантните факти, вклучително и адекватна примена на правилата на материјалното право, како и на процесните решенија. Ефикасноста пак, подразбира остварување на законитоста за што е можно пократок временски период со цел субјектите кои бараат правна заштита да ја добијат истата во најкус можен рок. Но, многу често законитоста и правдата не успеваат да го постигнат своето заедничко единство. Се повеќе, се чини дека овие две елементарни начела меѓусебно се исклучуваат.

Постапувањето во согласност со правилата за судење во разумен рок претставува суштинска гаранција за правната сигурност на секој граѓанин.⁴⁷ Законитата и ефикасна правда во своето “комплементарно значење” има есенцијална правна и политичка вредност.⁴⁸

б) И ако сето ова погоре изнесено го доведеме во врска со резултатите од истражувањето, пред нас се поставува основното прашање дали и во која мера во македонското позитивно законодавство се почитуваат стандардите за судење во разумен рок?

Само за потсетување, со измените и дополнувањата на Законот за судовите од 2008 година,⁴⁹ во делокругот на надлежности на Врховниот суд на РМ, меѓу другото, се вбројува и надлежноста за одлучување по поднесените барања од странките и другите учесници во постапката за повреда на правото на судење во разумен рок, во постапка утврдена со закон пред судовите во Република Македонија во согласност со правилата и принципите утврдени со Европската конвенција за човекови права и основни слободи и тргнувајќи од судската пракса на Европскиот суд за човекови права.⁵⁰

Странката која смета дека надлежниот суд го повредил правото на судење во разумен рок, има право да поднесе барање за заштита на правото на судење во

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ Radolović, A., *Zaštita prava na suđenje u razumnom roku*, Zb. Prav. fak. Sveuč. Rij., 2008, V. 29., Br. 1, стр. 6.

⁴⁸ Така и Justiz – Recht – Staat, Wien, 2002, стр. 8.

⁴⁹ Сл. Весник на РМ, бр. 35/08

⁵⁰ Чл. 35 ст. 5 од ЗС.

разумен рок до Врховниот суд на Република Македонија. Понатамошните одредби од Законот го определуваат рокот, содржината на споменатото барање, начинот на постапување и одлучување од страна на судот и поднесување жалба во случаите кога странката во постапката е незадоволна од одлуката на судот.⁵¹

Конечно, ако ги проследиме податоците добиени од истражувањето, можат да се извлечат следните заклучоци:

- Имајќи ги предвид факторите кои влијаат врз должината на постапката во однос на судските постапки покренати за казнените дела клевета и навреда, нужно, мора да се укаже на слабата ефикасност во казненото правосудство, што се потврдува низ анализата на податоците добиени од истражувањето кои упатуваат на долгиот временски период кој изминал од моментот кога приватниот тужител одлучил да започне гонење поради повреда на неговите права (во случајов, угледот и честа) до закажување на првото рочиште од страна на судот;
- За жал, сè уште можат да се сретнат такви случаи во кои времето на чекање од поднесување на приватната тужба за клевета и/или навреда до закажување на првото рочиште изнесува повеќе од 300 дена;
- Одложувањето на судењата како еден од факторите што битно влијаат врз оддолжувањето на постапката, претставува речиси редовна појава во домашната судска практика;
- И прекинувањето на главната расправа, особено со оглед на тоа што се работи за дела за кои се води скратена постапка, исто така, се среќава кај дел од анализираниите предмети (во вкупно 11 случаи);
- Во таа насока, препорачливо е да се пристапи кон посериозно размислување и создавање поволни можности за примена на новите казнено процесни решенија кога се работи за дела на клевета и навреда имајќи го пред сè, предвид „квалитетот на казненоправно неправо“ кога се работи за овие казнени дела кои се вбројуваат во категоријата на багателниот криминал, како и барањата за градација на неправото;
- Тоа, во крајна линија, треба да придонесе кон остварување на основните права на странките инволвирани во постапката, но и да се влијае во насока на растоварување на судовите со т.н. помошни алатки, водејќи сметка за нивната преоптовареност.

4.3 Право на ефикасно учество во кривичната постапка

Еден од елементите што го сочинуваат концептот на правично судење (иако не е експлицитно споменат во членот 6 од Европската конвенција за човекови права) е

⁵¹ Чл. 36, 36 – а и 36 – б од ЗС.

правото на обвинетиот ефективно да учествува во постапката која е поведена против него. Важноста да се обезбедат правата на одбраната во кривичните постапки е идентификувана како фундаментален принцип во едно демократско општество, па во таа смисла, членот 6 од Конвенцијата мора да се толкува на начин што ќе овозможи практична и ефикасна реализација на споменатите права, остаранувајќи ја секоја опасност која би можела да ги сведе на рамниште на теоретски и илузорни замисли.⁵² Од државите се очекува да бидат внимателни во обезбедувањето на правата на одбраната⁵³ и преземањето какви било мерки кои би значеле своевидно ограничување на овие права; примената на овие мерки треба да биде апсолутно неопходна.⁵⁴

Во повеќе наврати Европскиот суд за човекови права го има признато правото на обвинетиот ефикасно да учествува во кривичната постапка.⁶⁵ Ова, во прв ред подразбира присуство на обвинетиот за време на судењето: „од поимот на фер судење произлегува дека лицето обвинето за казнино дело, има право да присуствува на судењето, т.е. во текот на постапката која се води против него.“⁵⁵

Оттука, произлегува дека државата има позитивна обврска да преземе чекори во насока на остварување на востановеното право од страна обвинетите. Навременото известување на обвинетиот и на неговиот бранител за судскиот претрес претставува еден од главните чекори кои неопходно треба да се преземат имајќи го предвид тежнението за непречено остварување на елементарните стандарди.⁵⁶

⁵² B. Artico v. Italy, Series A No. 37, para. 33.

⁵³ B. Colozza v. Italy, 12. 02. 1985, Series A, No. 89, para. 28; Hamer v. France, Vidi n.7, December 17, 1996 para. 28 каде што Судот најде дека францускиот жалбен систем кој го става товарот врз осудените лице да дознаат кога започнува да тече одредениот временски период, т.е. моментот на неговото истекување, не е компатибилен со степенот на внимание што државите се должни да го практикуваат за да обезбедат ефикасно остварување на правата загарантирани со членот 6 од ЕКЧП.

⁵⁴ B. Van Mechelen v. Netherlands, 23. 04. 1997, R.J.D., 1997-III, para.58 – случај со анонимни сведоци. Доколку биде доволна помалку рестриктивна мерка, тогаш таа мерка треба да се примени, Калајџиев, Елементи на концептот на правично судење кои не се експлицитно споменати во членот 6 на Европската конвенција за правата на човекот, Зборник на трудови во чест на проф. д-р Стефан Георгиевски, Правен факултет „Јустинијан Први“, Скопје, 2010, стр. 695 – 711.

⁶⁵ B. K. STARMER, European Human Rights Law, LAG, London, 1999, p. 266.

⁵⁵ B. Ekbatani v. Sweden, No. 10563/83, 26.05.1988

⁵⁶ Не смее меѓутоа, да се изгуби од вид фактот дека правото да се присуствува на судењето не претставува не е апсолутно. Така, во случајот: Ensslin and Others v. FR Germany, 1978, 14 D.R., 64 обвинетите не биле во можност да присуствуваат на одредени фази за времетраењето на судењето, односно поради штрајкот со глад тие, здравствено не биле во состојба за такво нешто, в.: Ensslin and Others v. FR Germany, 1978, 14 D.R., 64. Комисијата нагласила дека согласно чл. 6 ст. 3 (ц), судењето не може да се одржи без одбраната, да може адекватно да ги презентира своите аргументи. Сепак, било утврдено дека „во дадените околности, судијата можел да го користи единственото расположиво средство, т.е. да го спречи запирањето на постапката, без притоа, да ја стави одбраната во неповолна положба, бидејќи бранителите на обвинетите биле присутни и практично, имале неограничени можности да воспостават контакт со нивните клиенти, Калајџиев, 2010, стр. 697 – 698.

Од правото да се биде присутен на судењето обвинетиот може да се откаже, но, само ако тоа е јасно и недвосмислено. Останува имено, државните власти да покажат дека обвинетиот кој отсутствувал бил свесен за постапката која се води против него и дека биле преземени соодветни чекори тој да се пронајде.⁵⁷

4.4 Доказна постапка

Од аспект на принципот на еднаквост на оружјето, секоја од странките мора да има разумна можност да ги презентира аргументите и доказите под услови што нема да ги ставаат во суштествено нерамноправна положба наспроти спротивната странка. Во кривичните предмети, собирањето и презентирањето на доказите се набљудува и во светлината на гаранциите од ставот 2 и 3 од членот 6 (т.е. презумпцијата на невисност и листата минимални права на обвинетиот).

Во поглед на презентирањето на доказите на судењето, Судот во Стразбур поаѓа од стојалиштето дека во принцип, сите докази против обвинетиот треба да се презентираат во јавна постапка пред судот, со можност за контрадикторна расправа. Судовите имаат обврска да обезбедат доказите да се изведат правилно и во фер постапка.⁶⁹

Резултатите од спроведеното истражување во однос на прашањето што го разгледуваме на ова место упатуваат на следната состојба:

- Согласно податоците со кои располага Коалицијата, во однос на предметите во кои дошло до изведување на доказните средства, произлегува дека во 12 од набљудуваните предмети се пристапило кон распит на обвинетиот;
- Исказот на оштетениот се среќава во 11 случаи;
- Изјавата на сведоците што се вбројува меѓу најчесто користените доказни средства се јавува во 4 случаи;
- Изведувањето на материјални докази во извесна мера, се наоѓа на пониско рамиште (7 предмети);
- Кон изведување на писмени докази – документи се пристапило во вкупно 5 од набљудуваните предмети и
- Категоријата останати докази се наоѓа на последно место, т.е. нивното учество е забележано единствено во 1 случај.
- Имајќи го предвид погоре изнесеното, може да се заклучи дека исказот на обвинетиот сепак, ужива централно место при постапувањето на судот кога се во прашање дела на клевета и навреда кај кои во својство на обвинети лица се јавуваат новинари и главни и одговорни уредници.

⁵⁷ Colloza v. Italy, Judgment, 12.02.1985, Series A, No. 89, 7 EHRR, 516 според Калајџиев, 2010, стр. 697 – 698.

⁶⁹ Калајџиев, 2010, 695 – 711.

- Но, исказот на обвинетиот даден во постапката, не може да се вреднува како доказно средство,⁵⁸ иако, добиените податоци верно потврдуваат дека истиот претставува важен извор на податоци за правнорелевантните факти во казнената постапка!

4.5 Судиње во отсуство

Доколку се почитуваат определени гаранции, судењето во отсуство нема да се смета за повреда на релевантните одредби од Конвенцијата. Сепак, ако обвинетиот дополнително се појавил, тој, има право да бара случајот одново да се испита.⁵⁹ Во таа смисла, Европскиот суд во Стразбур не го одобрил правилото според кое, во Италија новото судење било ограничено на случаите во кои обвинетиот можел да докаже дека неговото отсуство во текот на постапката не претставува обид за избегнување на правдата.⁶⁰ Но и во оние ситуации кога обвинетиот самиот ќе одлучи да отсуствува од закажаното рочиште, нужно е, да се овозможи присуството на неговиот бранител за време на судењето. Отсуството на обвинетиот не го лишува од тоа да може да се користи со фундаменталното право на (правно) застапување од страна на неговиот бранител!⁶¹

⁵⁸ Во нашата казнена постапка, распитот на обвинетиот не спаѓа меѓу доказните средства, затоа што тој е процесна странка која ја врши функцијата на одбрана, како една од трите основни функции во казнената постапка. Доколку тој самиот се согласи, може да претставува извор на податоци во постапката, но, тоа не ја менува неговата процесна положба, а неговиот распит не е доказно средство, туку едно процесно дејствие кое се презема заради утврдување на идентитетот на обвинетиот и средство кое му овозможува да ја изнесе својата одбрана, така Матовски Никола, Лажетик – Бужаровска Гордана, Калаџиџев Гордан, 2009, стр. 236.

⁵⁹ B. K. STARMER, European Human Rights Law, LAG, London, 1999, 267.

⁶⁰ B. Colloza v. Italy, Judgment, 12.02.1985, Series A, No. 89.

⁶¹ B. Poitrimol v. France, 1993, 18 EHRR, 130.

Од податоците со кои располага Коалицијата, може да се забележи дека само во два случаи на обвинетиот му било судено во отсуство (или 1,7%). Постојат евидентни показатели дека во 66 од набљудуваните предмети, т.е. 55% дошло до одлагање на рочиштето поради тоа што не биле исполнети условите за негово одржување во поглед на присуството на странките, во случајов обвинетото лице.

4.6 Откажување од приватната тужба

Одредбите статуирани во Законот за кривичната постапка предвидуваат неколку начини за откажување на приватниот тужител од поднесената тужба и тоа:

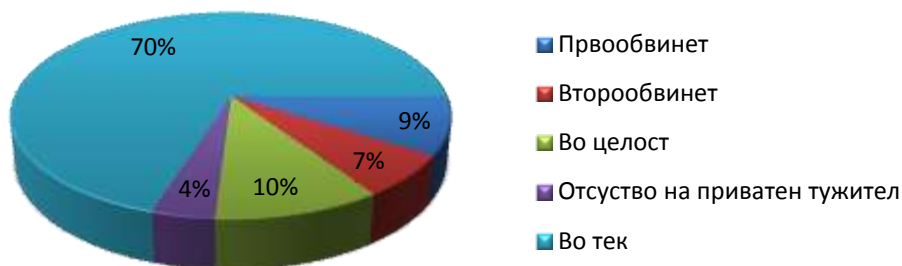
- изречно – кога приватниот тужител во писмена форма или на записник пред судот ќе изјави дека се откажува од своето право на тужба, или
- молкумно – во случаите кога тој, нема да дојде на главниот претрес, иако е уредно повикан или поканата не можела да му се врати поради непријавување до судот на промената на адресата или престојувалиштето. Во таков случај, се претпоставува дека тој е незаинтересиран да гони.⁶²

Од добиените податоци може да се забележи дека отсуството на приватниот тужител се јавува како причина за „окончување“ на постапката во вкупно 3 од набљудуваните предмети. Повлекувањето на тужбата, исто така, бележи учество на ова место па, оттука, состојбата е следна:

- во 7 предмети приватната тужба е повлечена во однос на првообвинетиот;
- приватниот тужител ја повлекол тужбата во однос на второобвинетиот во 5 од набљудуваните предмети што добиле судска завршница и конечно,
- во 8 случаи тужбата бил повлечена во целост.

⁶² Чл. 54 ст. 1 од ЗКП; поопширно в. Матовски Никола, Лажетиќ – Бужаровска Гордана, Калаџиџев Гордан, Казнено процесно право, 2009, Правен факултет „Јустинијан Први“, Скопје, стр. 129.

Во кој дел е повлечена тужбата

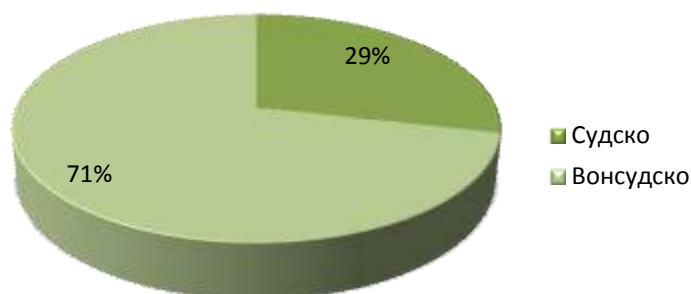
Вреди меѓутоа, да се напомене дека за најголем дел од предметите постапката е сè уште во тек поради што, не можат да се извлечат докрај релевантни податоци во оваа насока.

а) Помирување на странките

Пред закажувањето на главниот претрес за кривични дела од надлежност на судија поединец за кои се гони по приватна тужба, судијата поединец може да го повика само приватниот тужител и обвинетиот во определен ден за да дојдат во судот заради одржување рочиште за мирење. Ако не дојде до помирување на странките и до повлекување на приватната тужба, судијата ќе земе изјави од странките и ќе ги повика да стават свои предлози во поглед на прибавувањето на доказите.⁶³

Во контекст на податоците од истражувањето, треба да се одбележи дека помирување помеѓу странките е постигнато во 7 случаи и тоа, во два случаи се работи за судско помирување, додека во останатите 5 случаи дошло до вонсудско помирување.

Каков вид на помирување е постигнато?

⁶³ Ibid, стр. 413.

Она што заслужува посебно внимание на ова место, меѓу другото, говори во прилог на новите облици на вонсудско постапување и разрешување на кривичните предмети. Нејзиното разгледување се наметна со решенијата инаугурирани во новиот ЗКП, чија што главна интенција е преуредување на улогата на процесните субјекти, пред сè, на странките и на бранителот во постапувањето, прифаќање на диспозицијата на волја на странките и на бранителот како предуслов за избегнување на класичната казнена постапка, рационализација и ефектуирање на казнената правда. До нашата тема допира постапката за медијација како метод за посредување и за помирување на оштетениот и на сторителот на казненото дело, па оттука и потребата, накратко да се осврнеме на новите решенија.

б) Медијацијата како облик на забрзување на кривичната постапка

Во повеќето држави, медијацијата практика како средство за решавање на конфликтите бележи позитивни резултати. Во Франција, медијацијата се покажува како ефикасен метод што доведува до разрешување на спорите во 70% од случаите во кои била применета. Во САД, каде што не постојат ограничувања во поглед на нејзината примена, таа во случај на полесни казнени дела (misdemeanours) се применува во 69, 8%, а кај тешките казнени дела (felonies) се користи во 30,1%. Во Германија дури 86% од сторителите покажале готовност да земат учество во медијацијата заради помирување со жртвата/оштетениот.⁶⁴

Во националното законодавство, постапката за медијација доби свое заслужено место во одредбите инаугурирани во новиот Закон за кривичната постапка⁶⁵ чија примена е предвидена за случаите во кои се работи за дело за кое според Кривичниот законик е предвидена казна затвор до пет години што се гони по приватна тужба и за што треба да се води скратена постапка при што произлегува дека медијацијата е, всушност, алтернатива за скратената постапка.

Спорно е меѓутоа, дали и во која мера „склоноста кон парничарење“ која најчесто е присутна кај оштетените и евидентната неедуцираност на бранителите во постапката за медијација во однос на прашањата кои допираат до оваа пролематика, се подготвени да одговорат на ваквите можности.

Сепак, добиените податоци покажуваат дека од вкупно 18 предмети во кои обвинетиот ѝ понудил извинување на оштетената страна, тоа било прифатено во 4 случаи. Исто така, може да се забележи дека за дел од предметите што сè уште се во тек, рочиштето е одложено поради известување на судот дека е во тек вон – судско спогодување помеѓу странките.

⁶⁴ Бужаровска Гордана, Мисоски Бобан, Спогодување и медијација, МРКПК, год. 16, бр. 2, 2009, стр. 252 итн.

⁶⁵ Примената на новиот Закон за кривична постапка е предвидена за јануари, 2012 година.

ПРЕПОРАКИ

- Медијацијата како инструмент за помирување помеѓу засегнатите страни може да претставува ефикасно решение кога се работи за т.н. багателни казнени дела за кои се гони по приватна тужба.
- Релевантните инкриминации од член 172 и член 173 исто така, се вбројуваат во сетот - одредби за кои може да се примени медијацијата практика во согласност со нововостановената легислатива.
- Во таа насока, се чини соодветно, во понатамошниот период, да се пристапи кон посериозно размислување и преземање мерки што ќе овозможат успешна примена на медијацијата кога се во прашање казнените дела клевета и навреда.
- Ваквото решение во значајна мера, може да има повеќекратен ефект; од една страна, тоа ќе придонесе за растоварување на судството кога се работи за овие казнени дела (особено ако се земе предвид порастот на организираниот и високо – технолошкиот криминалитет кои налагаат преземање сериозни напори од страна на судот со цел откривање и санкционирање на сторителите на овие дела), а од друга страна, нејзиното практикување може да произведе позитивно влијание во однос на странките инволвирни во постапката и нејзиното непотребно одолжување.

5. Пресуда; вид на пресуда и казнена политика

Пресудувањето на еден кривичноправен спор значи одлучување за сите спорни прашања, нивно разјаснување и утврдување на вистината во согласност со правно – релевантните факти. Пресудата како вид на одлука со која судот завршува одреден (кривичен) предмет, дава одговор на прашањето дали обвинетиот го сторил делото и дали е кривично одговорен.

Бидејќи кривичното гонење за клевета и навреда се поведува врз основа на приватна тужба, против лицата обвинети за овие кривични дела се води скратена постапка, во која судијата е должен по заклучувањето на главниот претрес веднаш да ја изрече пресудата и да ја објави со суштествените причини. Пресудата мора да се изработи писмено во рок од осум дена од денот на објавувањето.⁶⁶

Она што може да се забележи од набљудуваните предмети, непосредно упатува на фактот дека од вкупно 77 предмети, пресуда е донесена само во 6 случаи и тоа:

- осудителна пресуда не е донесена во ниту еден од набљудуваните предмети;
- четири кривични постапки се завршени со донесување ослободителна пресуда и
- пресуда со која се одбива обвинението е донесена во два 2 предмети при што, во едниот од нив, одбивателна пресуда е донесена поради неможност за преземање кривично гонење поради застареност (чл. 107 од КЗ).⁶⁷

⁶⁶ чл. 429 ст. 3 од ЗКП

⁶⁷ Застареност на кривичното гонење претставува протек на време по кое не може да се поведе ниту продолжи кривичното гонење при што, на роковите за застареност на кривичното гонење, судот е должен да внимава по службена должност.

Во однос на објавувањето на пресудата, може да се констатира следното::

- во три предмети пресудата е веднаш објавена и
- во рамките на останатите (три) предмети судот ја преземал обврската за писмено доставување на донесената пресуда

ЗАКЛУЧОЦИ

- Настојувајќи да го избегнеме непотребното повторување на претходно изнесените констатации, сумарниот приказ изложен на ова место има за цел уште еднаш, јасно и прецизно да укаже на детектираните проблеми во текот на набљудувањето на судските процеси во врска со казнените дела клевета и навреда, како и т.н. фактори – пречки кои влијаат во насока на оддолжување на постапката, учеството на странките во постапката, и останатите евидентирани околности кои се чинат важни за нашето истражување.
- Во временскиот интервал октомври, 2010 – јули, 2011 година беа набљудувани вкупно 350 рочишта пред четири основни судови и тоа: Основниот суд Скопје I Скопје, Основниот суд во Тетово, Битола и Куманово;
- Од вкупно 165 идентификувани предмети, во текот на имплементацијата беа набљудувани 77 предмети, каде во својство на обвинети се јавуваат 120 лица;
- По извршената статистичка обработка и анализа на добиените податоци, може да се констатира следното:

- најголем процент од набљудуваните предмети отпаѓа на кривичното дело клевета од чл. 172, и тоа вкупно 64 од набљудуваните предмети се однесуваат на него, односно околу 53, 3 %;
 - кривичното дело навреда се јавува единствено во 2 случаи (1,7 %);
 - процентуалниот удел на предметите за кои се води постапка за кривичните дела клевета и навреда изнесува 9,2 % односно 11 предмети се однесуваат на споменатите дела;
- Посебни дилеми присутни на теоретско рамниште, а не помалку и во практиката предизвикува прашањето за казненоправната одговорност на правните лица за овие казнени дела; прашањето во извесна мера се разгледува и во контекст на одредбите од Кривичниот законик кои со измените на КЗ од 2009 година предвидуваат широк репертоар на санкции за правните лица;
- Резултатите од истражувањето покажуваат дека кривичните предмети против правното лице за дела на клевета и/или навреда, учествуваат со 7, 50% ,т.е. можат да се забележат кај вкупно 9 од набљудуваните предмети;
- Во однос на прашањето колкав временски интервал изминал од моментот на сторување на казненото дело до поднесување на приватната тужба, расположивите податоци упатуваат на фактот дека овој временски период во просек, изнесува околу 48 дена;
- Што се однесува пак, до профилот на приватниот тужител, податоците содржани во прашалниците за набљудување пружаат реална слика дека во секој од мониторираните случаи, улогата на приватниот тужител за овие казнени дела е „строго резервирана“ за носителите на јавни функции, со што уште еднаш, се потврдува тезата дека јавните личности сметаат дека тие се најчесто изложени на критика преку средствата за јавно информирање и се особено „ранливи“ во однос на тоа;
- Она што предизвика загриженост по извршената анализа се однесува на прашањето за временски период од поднесување на приватната тужба до закажување на првото рочиште;
- Статистичката обработката на обезбедените податоците покажува дека во рамките на набљудуваните предмети, овој временски период во просек, изнесува 145 дена;

- Загрижува тоа што во практиката, сè уште можат да се сретнат и такви случаи во кои времето на чекање изнесува повеќе од 300 дена. Во еден од набљудуваните предмети рочиштето било закажано дури откако изминале 340 дена од поднесување на приватната тужба;
- Честото одложување на рочиштата претставува битен фактор што влијае врз оддолжувањето на постапките и го отвора прашањето за доследно почитување на стандардите за фер судење во разумен рок.
- Резултатите добиени од набљудувачкиот процес посочуваат на следните причини за одложување на рочиштата:
 - Отсуството на обвинетиот бележи највисоко учество во вкупната слика – дури во 106 од набљудуваните рочишта; обработката на обезбедените податоци говори во прилог на тоа дека во рамките на сите 350 набљудувани рочишта (или 77 предмети) по однос на казнените дела клевета и навреда, присуството на обвинетите е обезбедувано со покана; во ниту еден случај, не се пристапило кон присилно доведување;
 - Вкупно 29 рочишта биле одложени поради тоа што приватниот тужител не присуствувал на закажаното рочиште;
 - Во 13 од набљудуваните случаи, рочиштето е одложено поради отсуството на бранителот;
 - Отсуството на оштетениот се јавува во 8 случаи;
 - Одложувањето на рочиштето поради тоа што на него не присуствувале повиканите сведоци се наоѓа на последно место – регистрирани се само 2 такви предмети.
- Во однос на прашањето за прекинување на главниот претрес, резултатите покажуваат дека бројот на предмети кај кои дошло до прекин на главната расправа изнесува 11 (или 3,1%). Причините за тоа се состојат во следното:
 - подготвување на одбраната (во 4 случаи);
 - прибавување нови докази (исто така, кај 4 предмети);
 - одмор (2 случаи) и
 - подготвувањето на обвинението се јавува како причина за прекинување на главниот претрес во 1 од предметите што беа предмет на мониторингот.
- Резултатите со кои располага Коалицијата за вкупно 28 предмети кои заклучно со јули, 2011, добиле судски епилог, покажуваат дека во ниту еден

од овие предмети не била изречена парична казна за дела на клевета и навреда на лицата кои беа опфатени со истражувањето;

- Статистичките индикатори упатуваат на фактот дека само во два случаи на обвинетиот му било судено во отсуство (или 1,7%); Постојат евидентни показатели дека во 66 од набљудуваните предмети, т.е. 55% дошло до одлагање на рочиштето поради тоа што не биле исполнети условите за негово одржување во поглед на присуството на странките, во случајов обвинетото лице.
- По однос на прашањето за повлекување на тужбата, статистичката обработка на податоците упатува на следната состојба:
 - во 7 предмети приватната тужба е повлечена во однос на првообвинетиот;
 - приватниот тужител ја повлекол тужбата во однос на второобвинетиот во 5 од набљудуваните предмети што добиле судска завршница и конечно,
 - во 8 случаи тужбата била повлечена во целост;
- Помирување помеѓу странките е постигнато во 7 случаи и тоа:
 - во два случаи се работи за судско помирување, додека
 - во останатите 5 случаи дошло до вонсудско помирување;
 - кај дел од предметите што сèуште се во тек, судијата го одложил рочиштето бидејќи бил информиран од полномошникот на тужителот дека е во тек вонсудско спогодување помеѓу странките;
- Добиените податоци покажуваат дека од вкупно 18 предмети во кои обвинетиот ѝ понудил извинување на оштетената страна, тоа било прифатено во 4 случаи.
- Од набљудуваните предмети, може да се констатира дека од вкупно 77 предмети, пресуда е донесена само во 6 случаи, и тоа:
 - осудителна пресуда не е донесена во ниту еден од набљудуваните предмети;
 - четири кривични постапки се завршени со донесување ослободителна пресуда и
 - пресуда со која се одбива обвинението е донесена во два 2 предмети при што, во едниот од нив, одбивателна пресуда е донесена поради неможност за преземање кривично гонење поради застареност;

- Во однос на објавувањето на пресудата, состојбата е следна:
 - во три предмети пресудата е веднаш објавена и
 - во рамките на останатите (три) предмети судот ја преземал обврската за писмено доставување на донесената пресуда

ПРЕПОРАКИ

- Да се изнајдат соодветни решенија што ќе овозможат скратување на временскиот интервал од поднесување на приватната тужба до закажување на првото рочиште кога се работи за казнени дела на клевета и навреда;
- Преземање адекватни мерки што ќе овозможат да се спречи непотребното одложување на рочиштата како битен фактор што влијае врз оддолжувањето на постапките и едновремено, го отвора прашањето за доследно почитување на стандардите за фер судење во разумен рок;
- Носителите на јавни функции се често предмет на силна јавна критика преку медиумите, но, тоа не може да послужи како доволно оправдување за поднесувањето толкав број приватни тужби за клевета и навреда од нивна страна. Наместо иницирање на судски постапки, препорачливо би било овие лица, да покажат повисок степен на толеранција кон јавната критика.
- Казнонаправната одговорност на медиумите како правни лица и нивното санкционирање за дела на клевета и навреда заслужува посебно внимание на ова место, па, во таа смисла, сметаме дека треба да се пристапи кон посериозно разгледување на споменатото прашање и надминување на бројните и хетерогени становишта на ова подрачје; нужно е имено, да се отвори поширока теоретска расправа со цел да се надминат евидентните проблеми и несогласувања во судската практика која веќе подолго време со обидува да изнајде издржано решение за проблемите што непрегледно се наметнуваат во оваа сфера;
- Во контекст на претходното, препорачливо би било да се земат предвид законските одредби содржани во текстот на Кривичниот законик на РМ, кои предвидуваат можност за изрекување споредни казни за правното лице (така и медиумите) кога правното лице ја злоупотребило својата дејност и кога постои опасност во иднина да го повтори делото (така, забрана за учество во постапки за јавен повик, доделување на договори за јавна набавка и договори за јавно - приватно партнерство; забрана за основање на нови правни лица; забрана за користење субвенции и други поволни кредити; забрана за користење на средства за финансирање на политички

партии од Буџетот на Република Македонија; одземање на дозвола, лиценца, концесија, овластување или друго право утврдено со посебен закон итн.).

- Во контекст на разгледуваните прашања кои претставуваат составен дел од нашето истражување, сметаме дека е потребно да се пристапи кон посериозно размислување и преземање мерки што ќе овозможат успешна примена на медијациската практика кога се во прашање казнените дела клевета и навреда, што е во согласност со нововостановената легислативна рамка, т.е. со решенијата статуирани во новиот Закон за кривичната постапка кој ќе се применува од јануари, 2012 година.
- Тоа би било во согласност со сфаќањата за современите аспекти на казнената правда кои се карактеризираат со динамичко развивање и реформирање во повеќе насоки со цел казнената правда да биде подеднакво достапна до сите граѓани и да биде остварена во најкраток можен рок.
- Сметаме дека новите решенија кои говорат во прилог на примената на постапката за медијација, би можеле да имаат повеќекратен ефект и во таа смисла да придонесат за растоварување на судството кога се работи за овие казнени дела; истовремено, нејзиното практикување може да произведе позитивно влијание и во однос на странките инволвирани во постапката и нејзиното непотребно оддолжување.
- Во основата на изнесените сфаќања стои идејата за воведување (и практикување) на постапката за медијација како инструмент за помирување помеѓу засегнатите страни имајќи го предвид фактот дека истата може да претставува ефикасно решение кога се работи за т.н. багателни казнени дела за кои се гони по приватна тужба, а во овие рамки се вбројуваат и делата на клевета и навреда.

БИБЛИОГРАФИЈА

Alaburić, V. (1998), Sloboda izražavanja u Republici Hrvatskoj, Priručnik o slobodi javne riječi, (urednici Coliver, Sandra, Darbshire, Helen, Bošnjak, Mario), Article 19, London & Press Data, Zagreb, 1998;

Анализа на состојбите „Слобода наместо страв: Заштита на правото на мирно собирање и изразување јавен протест“, Институт за човекови права, ФИОМ, http://ihr.org.mk/~ihrorg/images/stories/ihr_analiza_pravo_na_izrazuvanje_i_zdruzuvanje.pdf

Бужаровска Г., Мисоски В. (2009), Спогодување и медијација, МРКПК, год. 16, бр. 2, 2009

Eissen, M. A. (1996, The length of civil and criminal proceedings on the case law of the European court of human rights, Council of Europe Publishing, 1996

Калајџиев, Гордан (2010), Елементи на концептот на правично судење кои не се експлицитно споменати во членот 6 на Европската конвенција за правата на човекот, Зборник на трудови во чест на проф. д-р Стефан Георгиевски, Правен факултет „Јустинијан Први“, Скопје, 2010

Камбовски, Владо (2003), Казнено право – посебен дел, Четврто дополнето издание, Просветно дело, Скопје

Камбовски, Владо (2011), Коментар на Кривичниот законик на РМ, 2011 год.;

Кипријановска, Д. (2009), Некои аспекти на правото на слободно изразување и неговата заштита, Зборник на трудови во чест на проф. д-р Тодор Џунов, Правен факултет „Јустинијан Први“, Скопје, 2009 год.;

Клевета и навреда во кривичните постапки против новинарите, Коалиција „Сите за правично судење“, Скопје, декември 2006 год.;

Кодекс на новинарите на Македонија (2008), Здружение на новинарите на Македонија, http://www.mim.org.mk/index.php?option=com_content&view=article&id=88&Itemid=68&lang=mk

Лажетиќ – Бужаровска, Г. (2004 – 2005), Оценка на судењето во разумен рок пред Европскиот суд за правата на човекот, Годишник на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје, том. 41, 2004/2005

Маковеи, М. (2001), Водич за имплементација на членот 10 од Европската конвенција за човековите права, Совет на Европа, 2001 год.

Матовски Никола, Лажетиќ – Бужаровска Гордана, Калаџиев Гордан (2009), Казнено процесно право, Правен факултет „Јустинијан Први“, Скопје, 2009

Mill, On liberty (1859), Penguin Classics, 1985

O' Boyle, Warbick (1995), Law of the European Convention of Human Rights, Butterwords, London, Dublin, Edinburg, 1995

Правото на слобода на мисла и изразување и слобода на мирен собир и здружување, меѓународни и домашни стандарди и практика, Институт за човекови права, 2010 год.;

Radolović, A. (2008) Zaštita prava na suđenje u razumnom roku, Zbornik Pravnog fakulteta, Sveučilište u Rijeci, 2008, V. 29., Br. 1;

Starmer B. K. (1999), European Human Rights Law, LAG, London, 1999

Тупанчески, Н., Кипријановска, Д., Медарски, Ф. (2009), Клевета и навреда – од инкриминација до декриминализација, Здружение на новинарите на Македонија, Скопје, 2009 год.;

МЕЃУНАРОДНИ ДОКУМЕНТИ:

ОН (1948) Универзална декларација за човекови права,
<http://www.ohchr.org/en/udhr/pages/language.aspx?langid=eng>

ОН (1966) Меѓународен пакт за граѓански и политички права,
<http://www2.ohchr.org/english/law/ccpr.htm>

ОН (2009) Резолуција 12/16 на Советот за човекови права при ОН,
(A/HRC/RES/12/16. Freedom of opinion and expression. Oct. 2009, para. 5 (p) 1),
<http://www.icj.org/IMG/G0916689.pdf>

ОН (2011) Општ Коментар бр. 34 на Комитет за човекови права, усвоен во Женева,
21 јули, 2011 година,
<http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/GC34.pdf>

ЕУ (2000) Повелба на фундаменталните права (2000/C 364/01),
http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf

Совет на Европа (1982) Декларација за слобода на изразување и информирање на Комитетот на министри усвоена на 29 април, 1982 год.,

<https://wcd.coe.int/wcd/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=601273&SecMode=1&DocId=675536&Usage=2>

Совет на Европа (2002) Препорака бр. Рец (2002) 2 на Комитетот на министри за пристап до службени информации усвоена на 21 февруари, 2002 година,
<https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=262135&Site=CM>

Препорака бр. Р (94) 13 на Комитетот на министри на Советот на Европа за промовирање на транспарентноста на медиумите, усвоена на 22 ноември, 1994 година,
http://www.ebu.ch/CMSimages/en/leg_ref_coe_r94_13_transparency_221194_tcm6-4266.pdf

Совет на Европа (2004) Декларацијата за слобода на политичката дебата во медиумите усвоена од страна на Комитетот на министри на 12 февруари, 2004 година,
http://www.ebu.ch/CMSimages/en/leg_ref_coe_decl_political_debate_120204_tcm6-11947.pdf

Совет на Европа (2008) Конвенцијата за пристап до службени документи усвоена од страна на Комитетот на министри на 27 ноември, 2008 година,
<https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1377737&Site=CM>

Совет на Европа (1950), Европската конвенција за заштита на човековите права и основните слободи, изменета и дополнета со Протоколот бр. 11 и 14,
<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/html/005.htm>

ПРАКСА НА ЕВРОПСКИОТ СУД ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА ВО ОДНОС НА СЛОБОДАТА НА МИСЛАТА И ИЗРАЗУВАЊЕТО

Artico v. Italy, No. 6694/74, 13.05.1980

Bladet Tromso and Stensaas v. Norway, No. 21980/93, 20.05. 1999

Colozza v. Italy, No. 89, 12. 02. 1985, Series A

Ekbatani v. Sweden, No. 10563/83, 26.05.1988

Ensslin and Others v. FR Germany, No. 7572/76, 7586/76, 7587/76, 08.07.1978

Lingens v. Austria, No. 9815/82, 08.07.1986, Series A

Hamer v. France, No. 19953/92, 07.08.1996

Poitrimol v. France, No. 14032/88, 23.11.1993

Van Mechelen and other v. The Netherlands, No: 21363/93, 21364/93, 21427/93, 22056/93, 30.10.1997

**WWW. AKADEMIKA.COM.MK (БАЗА НА МАКЕДОНСКОТО ПОЗИТИВНО
ЗАКОНОДАВСТВО)**

Устав на РМ, Сл. Весник на РМ, бр. 52/1991

Кривичен законик, Сл. Весник на РМ, бр. 19/2004 – пречистен текст; 81/2005; 60/2006; 73/2006; 7/2008; 139/2008; 114/2009; 51/2011

Закон за кривичната постапка, Сл. Весник на РМ, бр. 5/1997; 44/2002; 74/2004; 83/2008; 67/2009 и 51/2011

Закон за судовите, Сл. Весник на РМ, бр. 35/08

Закон за радиодифузна дејност, Сл. Весник на РМ, бр. 84/1990

Законот за организација и работа на органите на државната управа, Сл. Весник на РМ, бр. 58/2000; 44/2002; 82/2008; 167/2010 и 51/2011

Законот за внатрешни работи, Сл. Весник на РМ, бр. 92/2009; 118/2009; 35/2010 и 36/2011

Закон за слободен пристап до информации од јавен карактер, Сл. Весник на РМ, бр. 13/2006; 86/2008 и 6/2010

Закон за прекршоците против јавниот ред и мир, Сл. Весник на РМ, бр. 66/2007